

ΔΥΟ ΚΡΗΤΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΣΥΓΧΕΟΜΕΝΟΙ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Α΄ ΣΠΑΡΤΑΛΙΩΤΗΣ (1620 - 1636)
ΚΑΙ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Β΄ ΠΑΛΛΑΔΑΣ (1688 - 1710)

Ἡ γνῶσις τῶν κατὰ τοὺς λογίους τῆς Τουρκοκρατίας, ἄνδρας μάλιστα ἐκκλησιαστικοὺς ἐπιφανεῖς καὶ διὰ τοὺς συγχρόνους των, εἶναι ἀπαραίτητος καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ διὰ δύο ἰδιαιτέρους λόγους. Τὸ Βυζάντιον καὶ ὁ πολιτισμὸς του δὲν ἐξέπνευσαν διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Νέος Ἑλληνισμὸς δὲν γεννᾶται ἀπὸ τὰς φλόγας τῆς καταστροφῆς τῆς ἀλωθείσης Πόλεως, ἀλλὰ προετοιμάζεται πολλοὺς αἰῶνας πρότερον οἰκονομικῶς, γλωσσικῶς καὶ πολιτικῶς. Ὡς ἐκ τούτου αἱ ἐπιβιώσεις τοῦ Βυζαντίου ἔχουν δι' ἡμᾶς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν καὶ τὰ βιώματα τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου τοῦ πρὸ τῆς ἀλώσεως. Ὁ δεύτερος πάλιν λόγος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ σχετικὸς πρὸς τὸν Νέον Ἑλληνισμὸν διαφορισμὸς τῶν προσώπων καὶ τῶν ἔργων τῆς Τουρκοκρατίας, διὰ τῆς ὁποίας ἤχθημεν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν ἀναβίωσιν ἐθνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ. Αἱ αὐταὶ τοῦ προεκτεινομένου μέσου αἰῶνος μορφαί, αἱ τυπικῶς ἀνήκουσαι εἰς τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ συνεχίζουσαι τὸ Βυζάντιον, προδιαγράφουν τὴν Νέαν Ἑλλάδα καὶ ὑποτυπώνουν τὰ προβλήματα πνευματικῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα θὰ τὴν ἀπασχολήσουν ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως καὶ ἔξῃς. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ τὸ πρᾶγμα νοητὸν περισσότερον, ἄς ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν στάσιν τῶν λογίων ἀπέναντι τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν συντηροῦν καὶ εἰς τὴν λογίαν καὶ εἰς τὴν δημωδεστέραν αὐτῆς μορφήν, προδιατυποῦντες οὕτω τὸ κράμα ἐκεῖνο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ θεμελιωθῇ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Νέος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Τὸ παράδειγμα Γερασίου τοῦ Παλλαδᾶ, γράφοντος εὐχερῶς τὴν ἀρχαίαν, τὴν δημωδεστέραν ἑλληνικὴν τῆς ἐποχῆς του, στίχους εἰς μέτρα τῆς ὑμνογραφίας καὶ πάλιν ἰάμβους εἰς τοὺς ὁποίους ἐγράφη τὸ Κρητικὸν Θέατρον, ἔργα φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικά, δεικνύει ὅτι συνέζη ἡ λογία παράδοσις πρὸς τὴν δημῶδη, ὅπως ἀκριβῶς συνυπῆρχεν ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς, τὸ Ἔθνος καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἐπὶ τῆς λογίας παραδόσεως ὡς ἐπὶ θεμελίῳν ἐστηρίζετο ὁ πολιτισμὸς, ἠῦξανε δὲ διὰ τῆς ἐνισχύσεως καὶ κράσεως μετὰ τῆς δημῶδους. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς αὐτῆς ἐξεταζομένη ἡ φιλολογία τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀποκτᾶ δι' ἓνα βυζαντινολόγον ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν, ἐνδιαφέρει δ' ἐξ ἴσου καὶ τὸν νεοελληνιστὴν.

Τὸ μελέτημα τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ δὲν σκοπεῖ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῶν ἔργων καὶ τῶν ἡμερῶν δύο ἐκ τῶν λαμπρῶν ἱεραρχῶν οἱ ὁποῖοι ἐτίμησαν τὸν θρόνον τοῦ Ἁγίου Μάρκου, μολονότι καὶ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον ἱκανὸν δύναται νὰ προκαλέσῃ ἢ δραῖσις τῶν δύο Γερασίμων Ἀλεξανδρείας. Διὰ νὰ κρίνῃ ὁ ἱστορικὸς τὰ ἔργα πρέπει νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ μάλιστα, ὅταν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχῃ νὰ ἐπιδείξῃ πνευματικὰ ἔργα, πρέπει ἢ πνευματικὴ του κατάρτισις καὶ δραῖσις νὰ διερευνηθῇ, διὰ νὰ διασαφηνηθῇ ἢ ἰδεολογική του προέλευσις καὶ τοποθέτησις. Πῶς ὅμως νὰ κρίνωμεν τὰς δύο αὐτὰς μορφὰς ὅταν συγχέωνται καὶ ὡς ἱστορικαὶ προσωπικότητες καὶ ὡς πνευματικοὶ ἐργάται, ὑπ' ἄλλων μὲν θεωρούμεναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὑφ' ἑτέρων δὲ δημιουργοὶ τῶν αὐτῶν ἔργων, ἢ ὅταν τὰ ἔργα τοῦ δευτέρου ἀποδίδωνται εἰς τὸν πρῶτον καὶ τὰνάπαλιν; Ἔργον τοῦ φιλολόγου εἶναι νὰ διαστείλῃ τὴν σύγχυσιν καὶ ν' ἀποδώσῃ ἐκάστῳ τὸ ἀνήκον αὐτῷ. Εἶτα ὁ ἱστορικὸς θὰ εὐκολυνθῇ — καὶ ἐκ τῆς συναγωγῆς εἰδήσεων καὶ ἄλλων πληροφοριῶν περὶ τῶν προσώπων αὐτῶν — νὰ κρίνῃ περὶ τῆς δράσεως ἐκάστου, ἢ δὲ δραῖσις πατριαρχῶν ἔχει πάντοτε καὶ τὴν πολιτικὴν της ἄποψιν, ὅταν μάλιστα ἢ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ διασώσῃ τὸ Ἔθνος, πρᾶγμα ὅπερ προέχει διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Δὲν θὰ ἰσχυρισθῶμεν βεβαίως ὅτι ἡ σύγχυσις αὕτη μεταξὺ τῶν δύο πρώτων Γερασίμων πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος.

Τόσον ὁ **Καϊσάριος Δαπόντες**, ὅσον ὁ **Δημήτριος Προκοπίου**, γράψαντες¹ περὶ Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ κατὰ τὸν 18. αἰ., ἀναφέρονται εἰς τὸν Παλλαδᾶν, μολονότι δὲν κατονομάζουσι τὸ ἐπώνυμόν του. Ἡ σύγχυσις εἶναι ἀρκούντως παλαιὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πατριαρχεῖῳ Ἀλεξανδρείας, εἰς κώδικα τοῦ ὁποίου εὑρηται τὸ κάτωθι σημείωμα: «Γεράσιμος τῷ 1622 ἔτει Κρής καὐτός, ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ θεολόγος, δαήμων τοῦ Ἑλλήνος λόγου, τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑβραϊκῆς γλώσσης, συνέγραψε διάφορα, πατριαρχεύσαντα δ' αὐτὸν ἔτη εἴκοσι πρὸς τοῖς πέντε καὶ παραιτησάμενον διαδέχεται Μητροφάνης τοῦπίκλην Κριτόπουλος τῷ 1647»².

¹) Βλέπε τὰς παραπομπὰς περαιτέρω εἰς τὰ περὶ Παλλαδᾶ.

²) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερασίμου Γ. Μαζαράκη, Μητροφάνης Κριτόπουλος, ἐν Καίρῳ 1884 σσ. 13-4.

Τὸ σημείωμα τοῦτο ἀκολουθεῖ σχεδὸν κατὰ λέξιν καὶ ὁ Κρής πατριάρχης Κωνσταντῖος ὁ ἀπὸ Σιναίου, Διατριβαὶ αἱ ἐλάσσονες, ἐν Κων/πόλει 1866, σ. 147, συγχέων ὁμοίως τοὺς Γερασίμους.

Ἐγνώριζε, κατὰ ταῦτα, ὁ συντάκτης τοῦ σημειώματος, ὅτι ὁ Γεράσιμος Σπαρταλιώτης ἐπατριαρχευσεν ἐπὶ Λουκάρεως, ἀλλ' ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ εἰς τὸν Παλλαδᾶν ἀφορῶντα καὶ ἐτοποθέτησε τὴν πατριαρχίαν τοῦ Μητροφάνους εἰς τὸ 1647, ὅτε ἤδη εἶχεν οὗτος ἀφ' ἱκανοῦ ἀποθάνει καὶ εἰς τὸν θρόνον ἐκάθητο ἄλλος Κρης λόγιος, ὁ Νικηφόρος, κατὰ κόσμον Νικόλαος Κλαροτζάνης. Τοῦτο ἤδη προεκάλεσεν ἱκανὴν σύγχυσιν, ἄσχειον πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν³⁾.

Τὸ αὐτὸ περίπου σημείωμα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος συναντῶμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Μελετίου Μήτρου⁴⁾, ὅπου ὁ Γεράσιμος τοποθετεῖται «μετὰ τὸν Λούκαριν». Ἡ φράσις αὕτη μαρτυρεῖ τὴν αἰτίαν τῆς συγχύσεως. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του, εἰς ὁμοίως πολυάριθμα χειρόγραφα διεσπαρμένων ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν, ἦτο γνωστὸς Γεράσιμος (Β' ὁ Παλλαδᾶς) ὡς πατριαρχεύσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν 17. αἰ. Ἀλλ' ἐντύπως ἦτο γνωστὴ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γερασίμου (Α' τοῦ Σπαρταλιώτου) ἢ πρὸς Λεγῆρον (1627), δημοσιευθεῖσα ἤδη τῷ 1648 ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου. Τοῦτο ἤγαγεν εἰς συνδυασμὸν τῶν ὁμωνύμων Γερασίμων.

Καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ Μελετίου ἠδύνατο νὰ παρασυρθῇ ὁ Γεωργίος Ζαβίρας⁵⁾, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἐνὸς ἐγνώριζεν ὅσα ὁ Δημ. Προκοπίου λέγει περὶ (Παλλαδᾶ) Γερασίμου, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν πρὸς Λεγῆρον ἐπιστολὴν τοῦ Γερασίμου (Α' Σπαρταλιώτου)· τὰ δύο ταῦτα συνδυάσας, συνεταύτισε τοὺς δύο Γερασίμους, ἀπεπειράθη μάλιστα καὶ νὰ διορθώσῃ τὸν καλῶς γνωρίζοντα τὰ ἔτη τῆς πατριαρχίας τοῦ Παλλαδᾶ Προκοπίου. Ὡς γνωστὸν δέ, τὸν Ζαβίραν συνεβουλευέτο χειρόγραφον ὁ Κωνστ. Σάθας, νέος ὢν, διὰ τὴν σύνταξιν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας του, ὅπου ἡ σύγχυσις καθιερώθη πλέον⁶⁾. Ἐκτοτε ὅλοι οἱ γράψαντες περὶ τῶν δύο τούτων πατριαρχῶν περιέπεσαν εἰς μερικὴν σύγχυσιν, μολονότι ὁ Μαζαράκης καὶ ὁ πολὺς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος διεπραγματεύθησαν ἀρκούντως ἐκτενῶς καὶ ὀρθῶς τὰ κατ' αὐτούς. Ἡ σύγχυσις ἔφθασε μέχρι τῶν λεξικῶν καὶ

³⁾ Εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέπεσε καὶ δόκιμος μελετητὴς τῶν σχετικῶν ζητημάτων καὶ ὀξύς τῶν ἄλλων ἐπικριτὴς ὁ ἀρχιμ. Ἀνδρόνικος Κ. Δημητρακόπουλος, Δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἐν Λιψία 1870 (καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ· πρβλ. τὸν ἀποκαταστήσαντα τὴν ἀλήθειαν δι' ἐρεύνης τῶν κωδίκων τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας Γερασίμον Γ. Μαζαράκη, ἐνθ' ἄνωτ.).

⁴⁾ Τόμος 3, Ἐνετία 1784, σ. 488.

⁵⁾ Γεωργίου Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σσ. 225-7. (Ὡς γνωστὸν τὸ ἔργον τοῦ Ζαβίρα ἐξεδόθη ἀθλίως ὑπὸ Γ. Κρέμου ἐκ χειρογράφου, οὗ πολλοὶ ἄλλοι πρότερον ἔκαμον χρῆσιν).

⁶⁾ ΝΦ, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 401.

ἡ ἀνάγκη τῆς διακρίσεως κατέστη ἐπιτακτική. Οὕτω τῷ 1935 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος παρητήρει «*Παρά τισι συγγραφεῦσι ὁ Γεράσιμος Σπαρταλιώτης συγγεῖται πρὸς τὸν μεταγενέστερον πατριάρχην Ἰαλεξανδρείας Γεράσιμον Παλλαδᾶν*»⁷, καὶ «*ἐκ συγχύσεως προσώπων καὶ πραγμάτων συνεταύτισαν αὐτὸν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰαλεξανδρείας Γεράσιμον α΄ Σπαρταλιώτην*»⁸. Παρὰ ταῦτα αὐτὸς οὗτος ὁ χαλκέντερος ἱστορικὸς τῆς Ἰορθοδόξου Ἐκκλησίας, περιέπιπτεν εἰς σύγχυσιν γράφων ἐν σελ. 689 τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἰαλεξανδρείας περὶ Σπαρταλιώτου ὅτι «*ἔχων φαίνεται ὑπὲρ ὅψει λατίνων θεολόγων ὁμιλίαις εὐρέθη καὶ ὑπὸ τινα ἐπίδρασιν αὐτῶν, ἀποδεχόμενος τὸ ἄσπιλον τῆς συλλήψεως τῆς Θεοτόκου*», ἐν δὲ τῇ σ. 723 τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος περὶ Παλλαδᾶ ὁμιλῶν, ὅτι ὁ Γεράσιμος ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτοῦ ὑπὸ λατινικὴν ἐπίδρασιν διατελέσας «*πρὸς ἔπαινον τῆς Θεοτόκου λέγει μὴ συλληφθῆναι τὴν Θεοτόκον Μαρίαν ὑπὸ τῷ προπατορικῷ ἁμαρτήματι*»! Προφανῶς ἡ τοιαύτη κατηγορία βαρύνει τὸν Παλλαδᾶν, καὶ διότι τοῦ Σπαρταλιώτου ἀποδεδειγμένως δὲν ἔχομεν τοιαύτην ὁμιλίαν, καὶ δι' οὓς λόγους ἄλλους ἐπικαλούμεθα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τῆς μελέτης.

Περαιτέρω διαπραγματεύομαι χωριστὰ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν δύο πατριαρχῶν, περὶ τοῦ Σπαρταλιώτου συντομώτερον, περὶ τοῦ Παλλαδᾶ ἐκτενέστερον, ἐπαναλαμβάνω δὲ καὶ πολλὰς τῶν περὶ αὐτῶν πληροφοριῶν, κατόπιν ἐλέγχου, ὅπου νομίζω ὅτι οὕτω διαφωτίζεται καὶ ἡ προσωπικότης των καὶ τὸ ἔργον των καλύτερον⁹.

⁷) Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἰαλεξανδρείας, Ἰαλεξάνδρεια 1935, σ. 689 σημ. 2.

⁸) Αὐτόθι σ. 722 σημ. 5.

⁹) Πολλὰς εἰδήσεις παρέτρεξα ὡς μὴ ἀναγκαίας εἰς τὸ θέμα. Πολλὰ δ' ἐσφαλμένα ἐλέγξας καὶ μάλιστα ἐπιφανῶν ἱστοριογράφων καὶ ἐρευνητῶν, δὲν ὑποδηλῶ πάντοτε τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ μελέτῃ.

Α'

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ο ΣΠΑΡΤΑΛΙΩΤΗΣ¹

Πόθεν ἀκριβῶς κατήγετο ὁ Κρής οὗτος ἱεράρχης ἄγνωστον. Δὲν ἐγένετο ἀκόμη συναγωγή τῶν περὶ αὐτοῦ εἰδήσεων πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου. Ὑπηρέτησε τὸν Μελέτιον Πηγᾶν, ὁ ὁποῖος καὶ ἀσθενήσας καὶ αἰσθανθεὶς τὸν θάνατον ἐπικείμενον, τὸν μὲν Κύριλλον Λούκαριν ἀφῆκεν ὡς διάδοχόν του², τὸν δὲ Γεράσιμον ὄρισεν ἐπίτροπον τοῦ θρόνου· ὡς τοιοῦτος ὑπογράφεται τὸ πρῶτον τῇ 6ῃ Ὀκτωβρίου 1601 «Γεράσιμος Ἱερομόναχος καὶ ἐπίτροπος τοῦ θρόνου»³, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὸ βιβλίον τῶν πρακτικῶν γάμων τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας μέχρι καὶ τῆς 3ῆς Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Φέρεται ἀλληλογραφῶν πρὸς τὸν Κυθήρων Διονύσιον Κατηλιανόν⁴. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπηρεσία του ἐσυνεχίσθη καὶ ὑπὸ τὸν Λούκαριν, κατὰ δὲ τὸ διάστημα ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1611 μέχρι 5 Ἰουνίου 1612 ὑπογράφεται πάλιν «Γεράσιμος ἱερομόναχος καὶ ἐπίτροπος τοῦ θρόνου»⁵. Τοῦτο δεικνύει ὅτι ἡ ἀναγωγή του εἰς ἀρχιμανδρίτην ἐγένετο βραδύτερον.

Ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἡλικίαν του, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπολογίσωμεν ὅτι ὡς ἐπίτροπος τῷ 1601 θὰ ἦτο τοῦλάχιστον 30 ἐτῶν, ἐπομένως ἡ γέννησίς του πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ 1560 καὶ 1570 διάστημα.

Ποῦ ἐσπούδασεν ὁ Γεράσιμος εἶναι εὐκόλον γὰ συμπεράνωμεν: ἐν μονῇ τινι τῆς Κρήτης, ὅπου ἐκαλλιεργοῦντο ἀκόμη ἐντατικῶς τὰ γράμματα. Ἡ ἀναγωγή του εἰς πατριάρχην ὀφείλεται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον πραγμάτων, εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν του. Πρὸ τῆς ἐκλογῆς του ὁ Γεράσιμος ὑπέβαλεν ὁμολογίαν πίστεως, βεβαιωθείσαν ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως⁶. Ἡ ἀνάδειξις του ἐγένετο ἐν

¹) Περὶ αὐτοῦ: Γεράσιμος Γ. Μαζαράκης, Συμβολὴ ΕΦ (περ. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος Ἀλεξανδρείας) 28, 1929, σσ. 46-66, 180-205 καὶ Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρ. σσ. 682-9. Τὴν Ἱστορίαν ἀκολουθεῖ ὁ συντάκτης τοῦ σχετικοῦ ἀρθρου ἐν ΘΧΕ (= Θρησκευτικῇ, Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ) 2, 1937 σσ. 882α-3. Πρβλ. καὶ τὸ ἀρθρον τοῦ Ε. Γ. Π[αντελάκη], Γεράσιμος Α' πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ΜΕΕ 8, 1929, σ. 119^α.

²) ΕΦ 28, 1929, σ. 51.

³) Αὐτόθι σ. 53.

⁴) Αὐτόθι σ. 314.

⁵) Αὐτόθι σ. 200.

⁶) Ἀρχιμ. Καλλιν. Δελικάνη, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπείου . . . τόμος Β' ἐν Κων/πόλει 1904, σσ. 6-7.

Κων/πόλει τῇ 30ῃ Νοεμβρίου 1620, τὸ σχετικὸν δ' ἔγγραφον λέγει μεταξὺ ἄλλων «... ἐν αἷς ἐθέμεθα πρῶτον μὲν τὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παναγιωτάτου καὶ τοῦ ἐκεῖσε κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐκλεγέντα καὶ ζητηθέντα ὀσιώτατον ἀρχιμανδρίτην ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατράσι κὺρ Γεράσιμον»⁷. Ὡστε πρὸ τῆς χειροτονίας εἶχε τὸ ὄφρικιον τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς (ἐξομολογητοῦ).

Τῇ ἐπομένῃ, 1ῃ Δεκεμβρίου 1620, ὁ Γεράσιμος — ἐψηφισμένος διατελῶν — ὑπογράφεται ὡς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἰς ἐγκύκλιον περὶ συνάξεως τῶν χρεῶν μετ' ἄλλων δεκαεπτὰ ἀρχιερέων⁸. Ἡ χειροτονία του ἐν τούτοις ἐγένετο ἐν Κων/πόλει καὶ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ «Νοεμβρίου γ', ἡμέρα Κυριακῆ»⁹. Τὴν 7 Μαρτίου τοῦ ἐπιόντος 1621, εὕρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογράφει ἐπιβεβαιωτήριον σιγίλλιον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ μονῆς Λειμῶνος¹⁰.

Ἡ μόρφωσις καὶ αἱ σχέσεις τοῦ πατριάρχου τούτου γίνονται φανεραὶ καὶ ἐκ τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἢ ἀπέκτησεν ὁ ἴδιος ἢ ἐχάρισεν εἰς ἄλλους ἢ ἄλλοι τοῦ προσέφερον ἢ τοῦ κατέλιπον μετὰ θάνατον. Οὕτω αὐξάνονται αἱ γνώσεις μας περὶ τῆς φιλίας του μὲ τὸν Λούκαριν, τοῦ στενοῦ του συνδέσμου μὲ τὸν Πηγάν καὶ τῆς προστασίας ἣν παρέσχεν εἰς τρίτον τινὰ ἡμικροῖτα ἱερωμένον τὸν Ἰωάννην Διόδιον, τὸν μετέπειτα πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Ἰωαννίκιον (1645 - 1657)¹¹. Ὁ Διόδιος εἶχε μητέρα Κρησσαν, πιθανῶς συγγενῆ τοῦ Σπαρταλιώτου, πατέρα δὲ Κύπριον. Ὁ Σπαρταλιώτης τὸν ἀνεδέξατο ἐκ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, τὸν ἐχειροτόνησεν ἱεροδιάκονον, τὸν ἀνέδειξεν ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν του (26 Ὀκτωβρίου 1628) καὶ μέγαν πρωτοσύγγελλον τοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας, ἀσφαλῶς δὲ καὶ θὰ τὸν ἐβοήθησεν εἰς τὸ ν' ἀναδειχθῆ Βερροῖας ἀρχιερεὺς (1638). Ὁ Διόδιος ἠσχολήθη ἐν Αἰγύπτῳ μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ

⁷) Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι Διορθώσεις, εἰς τὴν ΝΦ τοῦ Κ. Σάθα, Τεργέστη 1871, σσ. 63-4 (ἐκ τοῦ χειροφ. 242 τοῦ Μετοχ. τοῦ Παναγ. Τάφου ἐκδίδεται).—E. L e g r a n d, BH de XVII s. IV, 1896, σσ. 342-3.—Α θ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, IB (=Ἱεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη) 4, 1899, σ. 10.—Κ. Δελικάνης, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5-6.—Ἐπογράφουν 23 ἀρχιερεῖς.

⁸) L e g r a n d, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 343-5.

⁹) Μητροφάνης Κριτόπουλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς κώδικας τοῦ πατρ. Ἀλεξ. καὶ ἄλλας πηγὰς ὑπὸ Γερασίμου Γ. Μαζαράκη κεφαλλῆνος, ἐν Καίρῳ 1884, σ. 15.

¹⁰) Α θ. Παπαδ. Κεραμεύς, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη Α' Κων/πολις 1885. σ. 174, ἀριθ. 23.

¹¹) Χρ. Παπαδόπουλος, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρείας. σσ. 699-707.

θείου λόγου, ὁμιλῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀραβιστί, ἢ μεταφράζων τοὺς λόγους τοῦ Σπαρταλιώτου εἰς τὴν ἐπιχώριον γλῶσσαν. Εἰς κοινὸν κώδικα 402 (46) ἐσώθησαν «Λόγοι Γερασίμου Α΄ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας» καὶ ὁμιλία Ἰωάννου (-ικίου) ἀρχidiaκόνου Ἀλεξανδρείας¹².

Τὸ παλαιότερον ἀποκτηθὲν ὑπὸ τοῦ Σπαρταλιώτου βιβλίον εἶναι ἔκδοσις τῶν ἐννέα κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν Παρισίοις 1567), φέρον ἐνθύμημα «ἐκ τῶν τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρειας, νῦν δὲ Γερασίμου ἱεροδιακόνου τοῦ Ἀλεξανδρείας»¹³ (Πηγᾶ). Ὁ Λούκαρις ἐπομένως ἐδώρησε τὸ βιβλίον ζῶντος τοῦ Πηγᾶ καὶ πρὸ τῆς εἰς πατριάρχην ἀναδείξεώς του. Ὡστε ἡ φίλια Σπαρταλιώτου - Λουκάρειας ἦτο παλαιὰ (εἰς αὐτὴν ὠφείλετο ἡ ἀνάδειξις τοῦ Γερασίμου εἰς Ἀλεξανδρείας).

Ἴδου τώρα τὰ βιβλία τοῦ Διοδίου ὅσα τῷ ἀφῆκεν ὁ Γεράσιμος Α΄. Ἐπὶ βιβλίου τοῦ 1612 «Ἐξ ὧν μοι ἐδωρήσατο ὁ μακαριώτατος πατὴρ ἡμῶν Γεράσιμος Ἀλεξανδρείας Ἰωαννικίῳ τῷ αὐτοῦ μεγάλῳ πρωτοσυγκέλλῳ»¹⁴. Ἡ δωρεὰ αὕτη ἐγένετο ζῶντος τοῦ Σπαρταλιώτου. Εἰς τὸν Διόδιον ἐδώρησεν ὁ Σπαρταλιώτης τὰ ἅπαντα τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου εἰς ὀκτὼ τόμους¹⁵. Ἄλλο ἀντίτυπον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας¹⁶.

Ἐκ τῶν καταλειφθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πηγᾶ σημειῶ τοῖς Παραλλήλους Βίους τοῦ Πλουτάρχου ἐκδόσεως 1560 «ἐξ ὧν μοι ὁ μακαρίτης πατὴρ ἡμῶν Μελέτιος κατέλιπε Γερασίμῳ ἱερομονάχῳ»¹⁷. Ἡ αὕτη σημείωσις φέρεται καὶ ἐπὶ ἐκδόσεως 1551 «Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος»¹⁸. «Ἐκ τῶν καταλοίπων Μελετίου Πηγᾶ Γερασίμῳ ἱερομονάχῳ» εἶναι καὶ Ὀμήρου Ἰλιάς καὶ Ὀδύσεια ἐκδόσεως Ἀλδου (1541)¹⁹ καὶ ἀντίτυπον τῶν Λόγων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐκδόσεως 1516²⁰. Ἀπεναντίας φέρεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Σπαρταλιώτης ἠγόρασεν Ἀνθολογίαν ἐκδόσεως 1566 ἐφ' ἧς ἐπέγραψε «Γερασίμου ἱερο-

¹²) (Θ. Μοσχονᾶ - Φιριππίδου), Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι Α΄-Γ΄, Ἀλεξάνδρεια, 1945-47, ἐν Α΄ σ. 320. Σπανίως κατάλογοι συνετάχθησαν μετὰ τοσαύτης προχειρότητος καὶ ἀμεθοδίας ἐτυπώθησαν δὲ μὲ παρομοίαν ἀτημελησίαν καὶ ἐπιπολαιότητα μεθ' ὧν οἱ κατάλογοι τῆς Πατρ. Βιβλ. Ἀλεξανδρείας!

¹³) Πατριαρχικοὶ Κατάλογοι Β΄, 1947, σ. 96.

¹⁴) Αὐτόθι σ. 46.

¹⁵) Αὐτόθι Β΄ σ. 53 ὁ Γ΄ τόμος, σ. 67 ὁ Ζ΄.

¹⁶) Αὐτόθι σ. 50.

¹⁷) Αὐτόθι σ. 126.

¹⁸) Αὐτόθι σ. 134.

¹⁹) Αὐτόθι σ. 200.

²⁰) Αὐτόθι Γ΄, 1947, σ. 109.

μονάχου»²¹, Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου Ἀργοναυτικῶν Βιβλία Δ' ἐκδόσεως 1574, ἐφ' ἧς «Γερασίμου ἱερομονάχου καὶ τῶν φίλων»²² Σοφοκλέους τραγωδίας ἐκδόσεως 1568 ἐφ' ἧς «Γερασίμου ἱερομονάχου»²³, Θεοδώρου Γραμματικῆς... ἐκδόσεως 1515 ἐφ' ἧς «ἐκ τῶν βιβλίων γερασίμου ἱερομ. τοῦ κρητὸς»²⁴ καὶ πιθανῶς ἀντίτυπον Ὀνειροκριτικῶν τοῦ Ἀρτέμιδώρου ἐφ' οὗ καὶ μόνον «Γερασίμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας»²⁵. Πάντα τὰ μνημονευθέντα βιβλία ὑπάρχουν εἰς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σήμερον Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην.

Σημειῶνω ἀκόμη ἐδῶ ὅτι καὶ πρὸς τὸν Μελέτιον Συριγόν, εὑρεθέντα ἐν Αἰγύπτῳ, ἦλθεν εἰς σχέσεις ὁ Σπαρταλιώτης²⁶.

Παρατρέχω τὴν δρᾶσιν τοῦ Γερασίμου ὡς πατριάρχου, τὰς δυσχερείας, τὰς ζητείας καὶ τὰ ταξίδια, δι' ὧν — ὡς συνήθως τότε — προσεπάθησε νὰ συντηρήσῃ τὸν θρόνον καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν δυσμένειαν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ κρατούντων. Μνημονεύω δ' ἐδῶ τῆς ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Ἀντώνιον Λεγῆρον (Leger), τὸ πρῶτον δημοσιευθείσης μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Λέοντος Ἀλλατίου²⁷, δι' ἧς ἐπιστολῆς ἀπέκρουσε προτάσεις τῶν καλβινιστῶν. Εἰς τὸν Γεράσιμον Α' καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους ὀρθοδόξους πατριάρχας ἀφιέρωσεν ὁ Νικόδημος Μεταξᾶς βιβλίον του ἐκτυπωθὲν διὰ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐκείνου προσκαίρου τυπογραφείου ἐν Κων/λει τῷ 1627²⁸. Ὑπενθυμίζω ἐδῶ γράμμα Γερασίμου Α' τοῦ ἔτους 1632 περὶ τοῦ μοναστηρίου Ἀμασοῦ τῆς Κύπρου²⁹, καθὼς καὶ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν Κρήτην τῶν ἐτῶν 1633, 1634³⁰. Τὰ πλείονα ὅμως τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ἢ ὑπογραφέντων ἐξέδωκεν ὁ Μαζαράκης, σημειώσας ὅτι σώζονται ἐν ἀρχαίῳ κώδικι τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ἦτοι :

α) Εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ Ἐριζῆ τῆς Φιάντζας Κορνηλίῳ οἱ-

²¹) Αὐτόθι Β', 1946, σ. 201.

²²) Αὐτόθι σ. 201.

²³) Αὐτόθι σ. 212.

²⁴) Αὐτόθι Γ', 1947, σ. 39.

²⁵) Αὐτόθι Β', 1946, σ. 207. Καὶ ἐπὶ βιβλίου τοῦ 1612 εἰς τὴν σελίδα τοῦ τίτλου «Ἐκ τῶν τοῦ Μελετίου ἱερομονάχου τοῦ ροδίου νῦν δὲ Μελετίου τοῦ Τορνόβου, οὗτος δ' ἀφιέρωται τῷ θρόνῳ Ἀλεξανδρείας εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ. Ὁ Ἀλεξανδρείας Γεράσιμος». Αὐτόθι Β' σ. 41.

²⁶) J. Pargoire, περ. «Échos d' Orient» XI, 1908, σσ. 335-36.

²⁷) Leonis Allatii, De Ecclesiis Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, Coloniae 1648, στήλαι 1013-20 (1017-20 ἢ μετάφρασις). Τὸ κείμενον καὶ παρὰ Legrand, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 385-9.

²⁸) Legrand, ἐνθ' ἄνωτ. I, 1894, σ. 238.

²⁹) Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰω. Συκουτρῆ, «Κυπριακὰ Χρονικά» 2, 1929, σ. 117.

³⁰) Κ. Ε. Παρασυρᾶ, Τὰ ἐν Κρήτῃ κτήματα τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 85-8.

κεία ἄρχεται: *Γραψάσης ἡμῖν τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος (ἐν Αἰγύπτῳ 1631)*³¹.

β') Κορνηλίῳ τῷ Ἄγα, πρέσβει Φιλανδρίας ἐν Κων/πόλει (ἐν Αἰγύπτῳ 1634 Μαΐου) ἄρχεται: *τὴν ἀληθινὴν φιλίαν.....*³².

γ') Ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοκράτορα Ρωσίας Μιχαὴλ Θεοδοροβίτσην (1 Νοεμβρίου 1632)³³.

δ') Ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοκράτειραν Ρωσίας Εὐδοκίαν καὶ ἄλλη πρὸς βασιλομήτορα Μάρθαν³⁴.

ε') Ἐπιστολὴ πρὸς ἱερέα Χριστόδουλον εἰς Κύπρον (ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1634)³⁵.

ς') Σιγίλλιον (1631) παρέχον προνόμια εἰς αὐτοκράτορα Ρωσίας. ἄρχεται: *Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς*³⁶.

ζ') Ἐπιστολὴ πρὸς Κορνήλιον Ἄγαν 1631. ἄρχεται: *Γραψάσης ἡμῖν τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος περὶ τῶν χρημάτων....*³⁷.

η') Τῷ μητροπολίτῃ Σερρών κὺρ Δανιὴλ (1631) ἄρχεται: *Μετὰ τὸ γεγραφεῖναι ἡμᾶς τῇ σῇ πανιερότητι...*³⁸.

θ') Τῷ ἀρχιμανδρίτῃ παπᾶ Ἀρσενίῳ εἰς Βλαχίαν ἄρχεται: *Μὴ νόμιζε, ἄγιε ἀρχιμανδρῖτα, ἐπιλαθέσθαι τῆς σῆς λογιότητος (1631)*³⁹.

ι') Τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ Λαμπαδαρίῳ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. ἄρχεται: *Πρὸς δέ γε τῷ γινώσκειν ἡμᾶς...*⁴⁰.

ια') Τῷ βασιλεῖ Μοσχόβου (2 Μαΐου 1632) ἄρχεται: *Καὶ ἐγνωρίσθηκεν εἰς τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τοῦτον τὸν δυστυχεστάτον καιρὸν....*⁴¹.

ιβ') Πρὸς πατριάρχην Ἱεροσολύμων Θεοφάνην (1632, ἐλαφηβολιῶνος ζ' ἐπὶ ι')⁴².

ιγ') Τῷ ἐπισκόπῳ Λεοντίῳ Νεαμέσης (Κύπρου). (Ἐν Μέμφει

³¹) φ. 104 τοῦ κώδ. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, Μητροφ. Κριτόπουλος σσ. 6-9.

³²) φ. 113 τοῦ κώδ. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 28, 1929, σσ. 199-200.

³³) φ. 107 τοῦ κώδ. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 28, 1929, σσ. 180-4.

³⁴) φ. 101 τοῦ κώδ. Τμῆμά του ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, Μητρο. Κριτόπουλος σ. 8 σημ.

³⁵) Ἐδημοσιεύθη αὐτόθι (Μητρο. Κριτόπ.) σσ. 10-11.

³⁶) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 28, 1929, σσ. 50-4.

³⁷) Ἐδημοσιεύθη, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 54-5.

³⁸) Ὁμοίως σσ. 55-6.

³⁹) Ὁμοίως σσ. 56-7.

⁴⁰) Ὁμοίως σσ. 57-8.

⁴¹) Ὁμοίως σσ. 59-62.

⁴²) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 28, 1929, σσ. 186-7.

τῆς Αἰγύπτου ἀχλβ' < 1632 > ἑκατομβαιῶνος γ' ἐπὶ δεκάτῃ)⁴³.

ιδ') Τῶ ἐπισκόπῳ Σαλείας καὶ Κυρηνίας εἰς Κύπρον (ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1634)⁴⁴.

ιε') Προτρεπτικὸν περὶ καθιερώσεως θείων ναῶν (ἐν Κρήτῃ 1633)⁴⁵.

ις') Πρὸς Ἰωάννην τὸν Κολωνᾶν τὸν ἐν Κρήτῃ (8 Μαΐου 1633)⁴⁶.

ιζ') Συμφωνία μετὰ τοῦ Σινᾶ (7 Μαΐου 1634)⁴⁷.

ιη') Τῶ παπᾶ Γαβριήλ εἰς Ἱερουσαλὴμ οἰκεία (1632)⁴⁸.

ιθ') Ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοκράτορα Ρωσίας (1635)⁴⁹.

Ἄλλα ἔγγραφα διαφόρων ἐτῶν καταγράφει ἢ δημοσιεύει ἀποσπασματικῶς ὁ αὐτὸς ἱστοριογράφος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου Γεράσιμος Γ. Μαζαράκης⁵⁰.

ΕΡΓΑ

Συνήθως πιστεύεται ὅτι εἰς τὸν Σπαρταλιώτην ἀφορᾷ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου: «Οὗτος συνέθετο λόγους πολλοὺς σωζομένους μέχρι τοῦδε [1789] ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου ἐν Καίρῳ τῆς Αἰγύπτου. Ἀνέγνων καὶ γὰρ διατρέβων ἐκεῖσε λόγον αὐτοῦ ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἐν ᾧ λέγει ὅτι οὐχ ὑπέκειτο ἡ Θεοτόκος τῷ προπατορικῷ ἁμαρτήματι»⁵¹. Ἄλλ' οἱ σωθέντες ἐν Καίρῳ λόγοι εἶναι τοῦ Παλλαδᾶ, οἱ μόνοι δ' ἑννέα οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν Σπαρταλιώτην δὲν περιλαμβάνουν λόγον εἰς τὴν Κοίμησιν⁵². Ἐπὶ πλέον ὁ Σπαρταλιώτης, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως, εἶχετο μὲν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ προήρχετο ἐκ τῆς φιλοπροτεσταντικῆς μερίδος ἀπεναν-

⁴³) Ὁμοίως: Αὐτόθι σσ. 188-90.

⁴⁴) Ὁμοίως: Αὐτόθι σσ. 190-2.

⁴⁵) Ὁμοίως σσ. 193-4.

⁴⁶) Ὁμοίως σσ. 191-6.

⁴⁷) Ὁμοίως σσ. 197-8.

⁴⁸) Ὁμοίως σ. 199.

⁴⁹) Ὁμοίως σσ. 201-4.

⁵⁰) Αὐτόθι σσ. 196, 198-9. Συμφώνως πρὸς ἐπιστολὴν ἀρχιμανδρίτου Φιλοθέου ἀγιοταφίτου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως 15 Ὀκτ. 1626 «ἦλθεν ὁ πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας κύριος Γεράσιμος ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν». *Orientalia Christiana* XXX, 1933, σσ. 36.

⁵¹) Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν, Κωνσταντινούπολις 1870, σ. 131. Ἐκ τούτου παρεσύρθη ἰσως ὁ Ε. Γ. Παντελάκης ΜΕΕ 8, ἐνθ' ἄνωτ.

⁵²) Βλέπε εὐθὺς κατωτέρω.

τίας ὁ Παλλαδᾶς εἶναι ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖ σπουδάσας καὶ δυνάμενος νὰ ἔχη ἐπηρεασθῆ ὑπὸ τῶν λατίνων θεολόγων. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος οὗτος ἔργον τοῦ Σπαρταλιώτου.

Ἄλλ' οὔτε Ρητορικὴν ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος πατριάρχης. Ἡ Ρητορικὴ συνεγρᾶφη ἀποδεδειγμένως ὑπὸ τοῦ Παλλαδᾶ, ἡ δὲ σύγκυσις προῆλθεν ἐκ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. υμθ' (= 449) πατριακοῦ κώδικος, περιέχοντος καὶ ἔργα τοῦ Γερασίμου Β' Παλλαδᾶ, εἰς τὸν Γεράσιμον Α' ⁵³.

Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, οὔτε Αἰνίγματα ἔγραψεν ὁ Σπαρταλιώτης. Τὰ ἀποδοθέντα αὐτῷ 14 αἰνίγματα ⁵⁴, εἶναι γνωστῶν ἢ ἀνωνύμων συγγραφέων, ὡς Ἰωάννου τοῦ Μαυρόποδος καὶ ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τεχνοτροπίας φαίνονται 11.-13. αἰ. «ἀπλῆ συλλογὴ ἐξ ἀρχαιοτέρας». Ὁ Παλλαδᾶς ὑπῆρξεν ὁ συλλέκτης.

Περισσότερον ἀσφαλὲς φαίνεται ὡς ἔργον τοῦ Σπαρταλιώτου ἡ «Ἀκολουθία ὑπὲρ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Νείλου» ἣτις ἐτελεῖτο πρότερον κατὰ τὴν ἐπομένην Κυριακὴν τῆς Ἀναλήψεως, νῦν δὲ μετετέθη τῇ Κυριακῇ τῶν Ἀγίων Πάντων». Παρεδόθη διὰ μεταγενεστέρων κωδίκων, αἱ περὶ τῆς πατρότητος μαρτυρίαι εἶναι λήγοντος τοῦ 18. ἢ ἀρχομένου τοῦ 19. αἰ. καὶ ἐξεδόθη ⁵⁵.

Εἰς τὸν Γεράσιμον Α' προσγράφει ὁ Γερ. Γ. Μαζαράκης ⁵⁶ καὶ τοὺς ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Σλς' 1278, περιέχοντι λόγους τοῦ μετ' αὐτὸν καὶ πρὸ τοῦ Παλλαδᾶ πατριαρχεύσαντος Ἰωαννικίου (1645-1657), ἐννέα «Λόγους Πατριάρχου Γερασίμου», ἦτοι

α') Περὶ Πίστεως.

⁵³) Ἰ. Σακκελίωτος, Πατριακὴ Βιβλιοθήκη σ. 203. Τὴν πλάνην τοῦ Σακ. ἠκολούθησεν ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης, ΕΕΒΣ 5, 1928, σ. 253 σημ. 4.

⁵⁴) Τρ. Α. Εὐαγγελίδου, Πατρ. Ἀλεξ. Γερασίμου τοῦ Σπαρταλιώτου αἰνίγματα ΕΦ 31, 1932, σσ. 281-98 (τὰ κείμενα ἐν σσ. 295-8). Τὸν κώδικα τὸν περιέχοντα λέγει ὁ Τρ. Εὐαγγ. ὅτι ἐδώρησε τῇ Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀνεῦρον. Ὅτι τὰ αἰνίγματα δὲν εἶναι τοῦ Σπαρταλιώτου, ἀπέδειξεν ὁ ἀείμν. Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης περ. Ρωμανὸς Μελωδὸς 1, Ὀκτώβρ. 1932, σσ. 154-60. Τοῦτο παρεδέχθη εἰτα καὶ ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης, ΕΦ 32, 1933, σσ. 141-3.

⁵⁵) Περιγραφὴ τῶν κωδίκων: Γ. Χαριτάκης, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 190-1, Φιριππίδης: ΕΦ 38, 1939, σ. 432. Πρβλ. Τρ. Εὐαγγελίδην: ΕΕΒΣ 5, 1928, σ. 253. Τὸ κείμενον ὑπὸ Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως *Varia Graeca Sacra*, Πετροῦπολις 1909, σσ. 202-12, περὶ ἧς ἐκδόσεως πρβλ. Σωκράτ. Κουγέα ν περ. Λαογραφία 3, 1911, σσ. 301-6.

⁵⁶) ΕΦ 28, 1929, σ. 205.

β') Εἰς τὸ: Ἄναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ λέγει αὐτοῖς: εἰρήνη ὑμῖν.

γ') Εἰς τὸ: Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ.

δ') Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν.

ε') Λόγος ἀναρχος, Ἦκουσαν οὕτω καὶ εἶδαμεν φωνὴ λέγει τοῦ ἀδελφιδουῦς μου.

ς') Εἰς τὴν Α' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν.

ζ') Ὁμιλία εἰς τὴν δεκάτην Κυριακὴν τοῦ Ματθαίου.

η') Ὁμιλία εἰς τὴν μετὰ τὴν Ὑψωσιν Κυριακὴν, καὶ

θ') Ὁμιλία εἰς τὸν Ἅγιον Μάρκον, Κυριακὴ πρὸ τῶν Φώτων.

Μόνη ἡ παραβολὴ τῶν κειμένων θὰ ἠδύνατο νὰ δείξῃ ἂν οἱ λόγοι ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Σπαρταλιώτου.

Δισταγμούς τινας ἔχει τις καὶ διὰ τὰ ὑμνογραφικὰ κείμενα ὅσα φέρονται ὡς «Γερασίμου Πατριάρχου». Ἄν ἡ ἀκολουθία εἰς τὴν ἀνάβασιν τοῦ Νείλου εἶναι τοῦ Σπαρταλιώτου (καὶ ἡ περὶ τούτου πληροφορία δὲν εἶναι παλαιά), καὶ ὁ πατριάρχης οὗτος συνέθετεν ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, πράγμα ἀναμφισβήτητον διὰ τὸν Παλλαδᾶν.

Εἰς τὰ Μηναιᾶ εὐρίσκει τις τὰ ἐπόμενα στιχηρὰ ἰδιόμελα εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας (18 Ἰανουαρίου), ἐπ' ὀνόματι Γερασίμου Ἀλεξανδρείας:

Ἦχος α': α') Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ τὰς ἐν τῷ κόσμῳ θλίψεις β') Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐαυτῆς θησαυροὺς γ') Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἐν ἀρχῇ ἔπλασεν.

Ἦχος πλ. β': Δεῦτε συνευφρανθῶμεν πάντες οἱ γηγενεῖς⁵⁷.

Ταῦτα πάντα εἰσῆχθησαν εἰς τὰ νεώτερα Μηναιᾶ, ζῶντος δὲ τοῦ Παλλαδᾶ δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ ἔντυπα⁵⁸. Τοῦτο, νομίζω, ὅτι εἶναι εἰς λόγος διὰ νὰ μὴ προσγραφοῦν εἰς τὸν Σπαρταλιώτην.

⁵⁷) Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ: Μηναιῶν Ἰανουαρίου, ἐκδ. δ', Ἐνετία 1872, σ. 139.

⁵⁸) Π.χ. Ματθαίου Γαλατιανοῦ: Μηναιῶν Ἰανουαρίου, Ἐνετίησι 1703.

B'

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Β' Ο ΠΑΛΛΑΔΑΣ¹

Πολλῶ σπουδαιότερα τοῦ Γερασίου Α' ὑπῆρξεν ἡ προσωπικότης Γερασίου τοῦ Β'. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχομεν πολλὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν ἔργων του, εὐκολύνει τὴν περὶ αὐτοῦ ἔρευναν, ἀλλὰ θ' ἀπαιτηθῆ νὰ ἐκδοθοῦν συστηματικῶς τὰ γραπτά του διὰ νὰ γνωρίσωμεν αὐτὸν καλύτερον.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Σκιλλοῦς τῆς Πεδιάδος². Ὁ πατήρ του ἐλέγετο Θεόδωρος, ἦτο πρωτοπρεσβύτερος καὶ ρήτωρ—πρωτοπαπᾶς δηλαδή καὶ ἱεροκῆρυξ—κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς Ἐνετοκρατίας ἐν Κρήτη περίοδον, ὅτε ἡ Ὁρθοδοξία ἦτο ἀνεκτοτέρα. Εἶχε δ' ὁ Θεόδωρος καὶ ἄλλον υἱόν, Στέφανον ὀνόματι, ἱερέα, περὶ οὗ περαιτέρω. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Θεοδώρου γνωρίζεται ἐν κώδ. 1592, 12 τῆς μονῆς Καρακάλλου «*Λόγος Θεοδώρου ἱερέως ἱ Παλλαδᾶ, ρηθεὶς εἰς τὴν ἁγίαν Αἰκατερίναν τοῦ Κάστρου εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων 10 Μαρτύρων*» κατὰ τὸ 1633³, ὅτε ὁ Θεόδωρος δὲν εἶχεν ἀναχθῆ ἀκόμη εἰς τὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ ὑπατον ἐν Κρήτη ἀξίωμα (μὴ ἐπιτροπομένης τῆς ἀσκήσεως ὑπὸ ὀρθοδόξου τοῦ ἀρχιερατικοῦ). Ἄγνωστον ἂν ἐσυγγένευε πρὸς τὸν σύγ-

¹) I. Παλαιότερα περὶ αὐτοῦ εἰδησεογραφία (ἢ κυριωτέρα): α) Καίσαριος Δαπόντες, Κατάλογος Ἱστορικός, παρὰ Κ. Σάθα MB (= Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη) 3, 1872, σσ. 84-7 (= *Erbsiceanu, Cronicați Greci, Bucaresti* 1888, σσ. 99-101). Ὁ Δαπόντες πρῶτος δίδει εἰδήσεις περὶ χειρογράφων τοῦ Παλλαδᾶ καὶ δημοσιεύει ἐκτενὴ ἐπιστολὴν του.—β) Δημήτριος Προκοπίου, Ἀπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν, παρὰ Κ. Σάθα MB 3, 1872, σσ. 481-2. γ) Ἀθ. Κομν. Ὑψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, Κων]πολις 1871, σ. 131.

II. Νεωτέρα βιβλιογραφία: Χρ. Παπαδόπουλος, ΕΦ 8, 1911, σσ. 246-50, 256-63. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρείας σσ. 722-37.—Γεράσιμος Γ. Μαζαράκης, Συμβολή... ΕΦ 30, 1931, σσ. 411-54. Georg Hofmann: Samuel Karasoules und Papst Klemens XI, ἐν *Orientalia Christiana* XIII, 1928, σσ. 81-178, ἰδίᾳ σσ. 85-6 καὶ σσ. 99-103, 121-3 ὅπου ἀλληλογραφία. Ε. Γ. Π[αντελάκης], Γεράσιμος Παλλαδᾶς ΜΕΕ 8, 1929, σ. 119α καὶ Α. Π. Π., Γεράσιμος Παλλαδᾶς ΘΧΕ 2, 1937, σ. 883αβ.

²) Σημείωμα κώδικος: «*Συνταγματικὸν Γερασίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κρητὸς ἀπὸ χωρίου ὀνόματι Σκιλοῦς...*» Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2, 1890, σ. 128.—Περὶ τοῦ χωρίου καὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Σκιλλοῦς βλέπε Χρ. Πέτρου Μεσογειίτην, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 343 σημ. 2 καὶ αὐτόθι σ. 374.

³) Ὁ Λάμπρος, Κατάλογος Β' σ. 547α (Εὐρετήριον) μετέβαλεν τὸν ἱερέα εἰς ἱατρόν!

⁴) Λάμπρος, Κατάλογος Α', σ. 139σ.

χρονον τοῦ Σπαρταλιώτου Κρητα ζωγράφου Ἰερεμίαν Παλλαδαδᾶν⁵, καὶ πρὸς τὸν σύγχρονόν του (τοῦ Γερασίμου Β΄) Γεώργιον Παλλαδαδᾶν, Κρητα ὁμοίως σύνδικον, συναντώμενον ἐν Βενετία τῷ 1683⁶. Καὶ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του καὶ τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα ἄγνωστα, καθὼς καὶ ὁ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης (1645-1669, Μεγάλον Κάστρον) βίος του.

Ὁ ἐγγύτερος πρὸς τὸν Παλλαδᾶν βιογράφος του εἶναι ὁ ἐκ τῶν διαδόχων του Γεράσιμος Γ΄ ὁ Γημάρης, ἀπὸ Μετρῶν γενόμενος Ἀλεξανδρείας (1783-88), Λέριος τὴν πατρίδα, συναγαγὼν τὸ ἔργον τοῦ Γερασίμου Α΄ καὶ προτάξας τὸν βίον του. Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ βίου (20 Μαΐου 1785) ἀπεῖχε τόσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Παλλαδᾶ (περὶ τὰ 70 ἔτη), ὥστε αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίες νὰ μὴ εἶναι πᾶσαι ἀσφαλεῖς καὶ πισταί. Ἀνθολογῶ τινὰς ἐξ αὐτῶν. «Πατρικοῖς καὶ μητρικοῖς ἀναλώμασι περὶ τὰς ἐν τῇ Βενετία ἀκαδημίας ἀφίκετο...»⁷. Ὡς πρὸς τὰς σπουδὰς του καὶ τὴν γλωσσομάθειάν του «καὶ γὰρ μετὰ λατίνων οἶδε καὶ γράφειν καὶ λέγειν ἀπαρεμποδίτως τὰ νοήματα ἑλληνιστὶ καὶ ἑβραϊστὶ»⁸. Ὡς πρὸς τὴν διαμονήν του κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τοῦ Χάνδακος «Οὗτος λοιπὸν ὁ εἰς μετ' ὀλίγον ἐν Εὐρώπῃ τὰς διατριβὰς ποιούμενος προσεκαρτέρει εἰθεῖν (τί) τὸ τέλος ἔσται τῶν ἐν Κρήτῃ Χάνδακι καὶ γὰρ ἐβαρύνειτο τῇ πολυχρονίῳ τῶν Τούρκων πολιορκία, μαθὼν δὲ τὴν τοῦ Χάνδακος ἄλωσιν καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν τῶν ἀθλίων καὶ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ ἀρπαγὴν καὶ οἷα εἰκὸς θρηνησᾶς καὶ εἰπῶν, ὡς τοῦ Χριστοῦ δοῦλος πιστότατος, ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν κατήρεν εἰς Πελοπόννησον, ἐνθα πολλοὺς τῶν πατριωτῶν εὐγενεῖς ἐντυχῶν συνετραγώδει τὰ κατ' αὐτούς, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὴν Καστορίαν ἀφίκετο μητρόπολιν τῶν Ἀχριδῶν οὔσαν, ἐν ἣ διδάσκαλος ἐχρημάτισεν εἶτα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Μανολάκη τοῦ Καστοριανοῦ...ἀναδείκνυται (πατριάρχης) ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Καστορίας προσκλήθεις· καὶ γὰρ ἦν πρότερον ἐκεῖσε βραχύτατον χρόνον διδάξας»⁹.

Ἄλλ' ὁ μὲν πατὴρ τοῦ Γερασίμου δὲν ἀπέθανε κατὰ τὴν ἄλωσιν (ἀφοῦ ὁ υἱὸς του Στέφανος τὸν διεδέχθη ὡς πρωτοπαπᾶς!) ἀλλὰ πρὸ

⁵) Περὶ οὗ ὁ Κ. Ἀμαντος, Συναϊτικὰ Μνημεῖα Ἀνέκδοτα (1928) σσ. 55-6 καὶ Δ. Σισιλιᾶνος, Ἑλληνες Ἀγιογράφοι μετὰ τὴν Ἄλωσιν σσ. 93-4. Πρβλ. καὶ ΕΦ 28, 1929, σσ. 195-6.

⁶) Legrand, BH de XVII s. V, 1903, σ. 135.

⁷) ΕΦ 30, 1931, σ. 412.

⁸) Αὐτόθι σ. 413.

⁹) Αὐτόθι σσ. 413-4.

ἢ διαρκούσης αὐτῆς. Ὁ Γημάρης δ' ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὴν θητείαν τοῦ Παλλαδᾶ ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ φαντάζεται αὐτὸν προσκαρτεροῦντα ἐπὶ 25 ὀλόκληρα ἔτη ἐν Ἰταλίᾳ τὸ τέλος τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου! Τὰ δύο μικρὰ ταῦτα παρατηρήματα θὰ πείσουν τὸν ἀναγνώστην ὅτι ἀσφαλέςτερον θὰ γνωσθῇ ὁ Παλλαδᾶς ἐκ τῶν πληροφοριῶν ὅσας τυχὸν δίδει εἰς τὸ ἔργον του περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ δὴ εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του.

Οὕτω κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου (Κρήτης εἰς τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς) ἦτο ἐνῆλιξ, ἀφοῦ ἐστιχούργει θρηνον¹⁰ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τῆς συμφορᾶς εἰς μορφὴν ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου καὶ γλῶσσαν δημοδεστέραν. Ἀπὸ τὸν ὕμνον αὐτὸν καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας εἴκοσιν «ἐτέρους στίχους»¹¹, φαίνεται ὅτι ἦτο ἤδη ρασοφόρος καὶ ἐγένετο αὐτόπτης τῶν δυστυχημάτων. Οὐδαμοῦ τολμᾶ νὰ ὑβρίσῃ φανερώς τὸν κατακτητὴν¹², ἀπεναντίας ὅμως ὑμνεῖ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀμυνομένων, διηγεῖται τὰ βάσανα τῶν προσφύγων, οἱ ὅποιοι ἠναγκάσθησαν, λόγῳ τῶν παιθημάτων των ἐν τῇ ξένη (στροφαι 29-31) νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ὑποδουλωθεῖσαν πατρίδα (στροφαι 32-33), ὅπου πλέον οἱ ναοὶ μετήλλαξαν εἰς «πλάνης κατοικητήρια» καὶ οἱ ἐναπομείναντες εἶναι μικροί, τὰ δὲ λείψανα τῶν χριστιανῶν «καὶ μηδὲ κἂν νὰ τὰ κλάψωμεν τολμοῦμεν... ἀλλ' οὔτε κἂν δὲν τὰ ψάλλομεν»! (στρ. 37-38). Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἠνάγκασε τὸν Γεράσιμον νὰ ἐκπατρισθῇ. Πάντως ἔζησε καὶ εἰς τὰ Χανιά, τὰ ὅποια λόγῳ τῆς ἀπὸ τοῦ 1645 καταλήψεώς των ὑπὸ τῶν Τούρκων θὰ εὐημέρουν ἤδη καὶ θὰ ἠσύχαζον ἐνῶ τὸ Μεγαλόκαστρον θὰ ἐκάπνιζεν ἔτι, εἶχον δὲ πρὸ πολλοῦ τακτοποιημένα τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ὅτι ἐκήρυξεν εἰς τὰ Χανιά φαίνεται ἀπὸ σημειώσεις εἰς λόγους του περιεχομένους εἰς κοζανιτικὸν κώδικα: «Ἐρρέθη εἰς τὰ Χανιά, ἐρρέθη εἰς Κυδωνίαν»¹³.

Εἰς ἐμὲ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ὁ Παλλαδᾶς, καθ' ὃ υἱὸς καὶ ἀδελφὸς πρωτοπαπᾶ, ἐσπούδασεν ἢ εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἑνετίαν Πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου ἢ, πιθανώτερον^{13α}, εἰς τὸ περίφημον ἐν Ρώμῃ

¹⁰) ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 348-54.

¹¹) Αὐτόθι σ. 355.

¹²) Ἐξαιρέσει τῶν περὶ βεβηλώσεων ναῶν διαμαρτυριῶν του.

¹³) Ἀντωνίου Σιγάλας, Ἀπὸ τὴν Πνευματικὴν Ζωὴν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας Α. Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 33 λόγοι 3 καὶ 4: Κακῶς ἀνέγνωσεν ὁ Σιγάλας «ἐρρέθη εἰς Κυδωνίας» (= Ἀἶβαλί). Ὁμοίως κακῶς ἀνέγνωσεν αὐτόθι «Γερασίμου πρὸ τὸν Καστορίας λόγοι» ἀντί: «Γερασίμου πρὸ τὴν Καστορίας...». Ὁμοίως κακῶς ἀνεγνώσθη αὐτόθι: «ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν καὶ ἠγάπησας τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια», ὅπου ὁ καὶ οὐδὲν νόημα ὑπηρετεῖ.

^{13α}) Ἐὰν ἐσπούδαζεν εἰς Ραδονα θ' ἀνεφέρετο (ὡς ἀναφέρεται ὁ Πηγᾶς

Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (ἰδρυμένον ἀπὸ τοῦ 1577) εἰς ὃ θὰ μετέβη μέσφ Ἑνετίας, εἰς Ἑνετίαν δὲ θὰ ἔφθασε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰονίων Νήσων (Κερκύρας). Ἐκεῖ θὰ ἠδύνατο νὰ σχετισθῆ με τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς με τοὺς ὁποίους μετὰ ταῦτα ἀλληλογραφεῖ. Ὑποχρέωσιν δὲ εἶχε μετὰ τὰ πέρας τῶν σπουδῶν του νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν γενέτειραν διὰ νὰ ἐργασθῆ ὡς ἱερωμένος, κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διδάσκαλος. Ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὸν δογματικὸν προσανατολισμὸν τοῦ Παλλαδᾶ, ὑπηρετήσαντος τὴν ὑπόδουλον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, δὲν μοῦ φαίνεται δυσκόλως στηρίξιμον: οἱ πλείονες τῶν ἐκ τοῦ Κολλεγίου ἐξελθόντων, ὅπου ἠκολούθουν τὸ *ritus* (τυπικὸν) τῆς Ἀνατολῆς, ἐπανεύρισκον ἑαυτοὺς καὶ τὸ ἀληθὲς δόγμα, μόλις εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἀνατολήν. Κατ' ἐμὲ κριτὴν, ἀποκλείεται νὰ εὐρέθῃ ὁ Παλλαδᾶς εἰς Ἡπειρον ἢ Πελοπόννησον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Αἱ ἀντίθετοι εἰκοτολογίαι στηρίζονται εἰς ἀλληλογραφίαν δυσανάγνωστον καὶ μὴ μελετηθεῖσαν μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς¹⁴. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἀβέβαια περὶ σπουδῶν.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Παλλαδᾶ. Περὶ τοῦ πατρός του Θεοδώρου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς ὅτι ἀπέθανε πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀφοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοπαπᾶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Στέφανος. Ὄντως, οὗτος εὐρίσκεται ἀπὸ τοῦ 1672 τοῦλάχιστον εἰς Ζάκυνθον, ὅτε — 7 Ἰουλίου 1672 — ἐπικυροῖ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του ἑλληνικὸν ἔγγραφον: «*Στέφανος Παλλαδᾶς πρωτοπαπᾶς Κρήτης καὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαλέκτους ταπεινὸς κῆρυξ ἀποφαίνομαι...*»¹⁵, ἕτερον ἰταλικὸν τοῦ 1675 καὶ τρίτον ἑλληνιστὶ συντεταγμένον τῆς 21 Σεπτ. 1675¹⁶. Βραδύτερον ὁ πρωτοπαπᾶς οὗτος ἰδρυσε τὸν ἐν τῇ πόλει Ζακύνθῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀναστασίου¹⁷, πρέπει δὲ καὶ ν' ἀπέθανεν ἐν Ζακύνθῳ.

καὶ ὁ Συριγός) ὑπὸ τοῦ Nic. Compenni Paradopoli, Hist. Gymn. Patavini I-II, Ἑνετία 1724-26, μετὰ τῶν μαθητῶν τῶν ἐκεῖ Ἀνωτάτων Σχολῶν. Δὲν καταλέγεται ὁμως.

¹⁴) Π. Ἀραβαντινοῦ, Γεράσιμος Παλλαδᾶς ἐν «Πανδώρα» 13, 1862, σσ. 183β-4α. Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ἐδιδασκάλευσεν εἰς Παραμυθιὰν καὶ Ἄρταν περὶ τὸ 1690, ἐνῶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο διετελεῖ ἤδη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ὁμοίως ὅτι ἐπεσκέφθη τὰ Ἰωάννινα διδασκαλεύοντος τοῦ Σπυρίδωνος Τριανταφύλλου. Ἄλλ' ἐκ τῆς περαιτέρω σ. 186α δημοσιευομένης ἐπιστολῆς τοῦ Παλλαδᾶ «*Τῷ σοφῷ Σπυρίδωνι Τριανταφύλλου Γεράσιμος. Ἄρχεται: Τῶν μελισσῶν ζωφίοις πύλων...*» ὑποτιθεμένης τοῦ 1661, δὲν ἐξάγεται ὅτι ὁ Γεράσιμος ζῆ εἰς Ἡπειρον, ἀπεναντίας φαίνεται μακρόθεν γράφων.

¹⁵) Λ. Χ. Ζώη, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 120.

¹⁶) Αὐτόθι σσ. 120, 131.

¹⁷) Λ. Χ. Ζώη, «Κρητικὴ Στοά» 2, 1909, σσ. 95-6.

Ὡς γνωστὸν οἱ ἀκολουθήσαντες τοὺς συνθηκολογήσαντας Ἐνετοὺς Κρήτες ὀρθόδοξοι ἱερεῖς συνεκεντρώθησαν τὸ πρῶτον ἐν Κερκύρα, ἐκεῖθεν δ' ἠναγκάσθησαν νὰ μετασταθμεύσουν εἰς τὰς ἄλλας ὑπὸ τὴν Ἐνετιαν νήσους· ἡ ἔρευνα θὰ δείξη πόσοι καὶ ποῖοι ἦσαν οὗτοι καὶ ποῦ μετέβησαν, πιθανῶς δὲ τότε θὰ δοθῇ καὶ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς τὰ περὶ Γερασίμου Παλλαδᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τὴν βιογραφίαν του χρῆσις ἐγένετο συλλογῆς τινος ἐπιστολῶν, περὶ ἧς ἀνωτέρω, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήχθησαν τὰ κάτωθι ἀμφίβολα: ὅτι μετέβη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐνετιαν, εὐρυτάτης τυχῶν μορφώσεως· ὅτι δῆθεν μὴ δυναθεὶς νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Κρήτην, καταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, διέτριψε χρόνον τινὰ ἐν τῇ (ὁμοίως τουρκοκρατουμένη Πελοποννήσῳ¹⁸⁾ ὡς διδάσκαλος, διαπρέπων ἐν τῇ ρητορικῇ αὐτοῦ ἱκανότητι καὶ τῇ μεγάλῃ παιδεῖᾳ. Οἱ ἐπεσκέφθη τὰ Ἰωάννινα, καθ' ὃν χρόνον ἐδίδασκεν ἐκεῖ ὁ ἐν Κερκύρα χρηματίσας διδάσκαλός του Σπυρίδων Τριαντάφυλλος· ὅτι ἐπὶ τινὰ ἔτη ἐχρημάτισε δις διδάσκαλος ἐν Ἄρτη καὶ Παραμυθίᾳ, ταῦτα δὲ πάντα μεταξὺ τοῦ 1650 καὶ 1685¹⁹.

Δυσκόλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ συνδυάσῃ τὰς ὡς ἄνω εἰδήσεις πρὸς ὅσα ἐγὼ αὐτὸς ἐξέθηκα προηγουμένως· ἀλλὰ τὸ ἀπρόσιτον σήμερον τῶν ἐπιστολῶν, καθιστᾷ δυσεπίλυτον ἐξ εἰκασιῶν τὸ ζήτημα. Πάντως ἡ ἐν Ἡπείρῳ ὑπηρεσία τοῦ Γερασίμου ἐρμηνεύει τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς ἀρχιερέα Καστορίας. Πότε ἀκριβῶς συνέβη τοῦτο, ἀγνωστον, διότι ἱκανοποιητικοὺς ἀρχιερατικοὺς καταλόγους τῆς ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχριδῶν ὑπαγομένης ταύτης μητροπόλεως δὲν ἔχομεν²⁰. Διὰ τοῦ τίτλου τούτου «ἀπὸ Καστορίας» καὶ «πρώην Καστορίας» διακρίνεται ὁ Παλλαδᾶς ἀπὸ τὸν Σπαρταλιώτην, γενόμενον Ἀλεξανδρείας διὰ χειροτονίας. Πόσον χρόνον ὅμως διετέλεσε Καστορίας καὶ πόσον χρόνον ἔμεινε «πρώην Καστορίας», ἄνευ ἄλλου θρόνου, ἀγνοοῦμεν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1686²¹ τῷ ἐδόθη ἡ Ἀδριανούπολις «ἐπιτροπικῶς». Σχετικῶς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Κ. Δαπόντες ἐν τῷ Χρονογράφῳ του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀδριανούπολις ἀρπαλίκι εἰς τὸν Δραγουμᾶνον».

¹⁸⁾ Ἡ εἰς τὰ ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς φρούρια αὐτῆς;

¹⁹⁾ Χρ. Παπαδόπουλος, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξ. σ. 722, ἀντλῶν ἀπὸ τὰ ἐν «Πανδώρα» 13, 1862, σσ. 183-4. Ἀπὸ τοῦ Παπαδοπούλου ἀντλοῦν οἱ μεταγενέστεροι (1935 ἔξ.) γράψαντες. Ἀλλὰ τὰ πλείονα τῶν ἀνωτέρω ὀφείλονται εἰς ζωηρὰν φαντασίαν τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ μᾶλλον ἢ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Παλλαδᾶ.

²⁰⁾ Τῷ 1657 Καστορίας διατελεῖ ὁ Ἱερόθεος. Πρβλ. περ. «Ἑλληνικά» 2, 1929, σ. 164. Τὸν πληρέστερον κατάλογον ὑπὸ Θ. Παπακωνσταντίνου ὄρα ἐν ΜΕΕ 16, 1930, ἐν λέξει Καστορία σ. 16γ.

²¹⁾ Θεαγένους Λιβαδᾶ, Βίος Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων, ἐν Ἀλ. Μ. τοῦ ἐξ Ἀπ. Ἐπιστολαὶ Ρ', ἐν Τεργέστη 1879, σ. 4ε'.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων «ἔχοντας πολλὰ ἔξοδα τοῦ σεφερίου καὶ τὸ ζιαμέτι ὅπου εἶχε δὲν τὸν ἔφθανεν, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν ἐπίτροπον νὰ τοῦ δώσῃ τὴν μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως ἀρπαλίκι, καὶ τοῦ τὴν ἔδωκε, καὶ ἔβαλε τὸν Γεράσιμον Καστορίας (ὁ ὁποῖος ὕστερον ἔγινε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας) ν' ἀποτελῆ [=ἐπιτελῆ] τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς νὰ παίρῃ τὸ εἰσόδημα»²². Ὁ αὐτὸς Δαπόντες βεβαιοῖ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος «ἔκαμε Ἀδριανουπόλεως τὸν ἀπὸ Καστορίας σοφώτατον Γεράσιμον»²³. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτου, ὁ ὁποῖος φέρεται ἀρχιερατεύων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀδιακόπως ἀπὸ 1644-1686 ἢ καὶ 1690, ὀρίζεται ὡς πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς ἀσφαλῶς²⁴. Πάντως ὁ Γεράσιμος ἐπελάβετο τοῦ θρόνου Ἀδριανουπόλεως εἴτε κατὰ προαγωγήν εἴτε ἐπιτροπικῶς, μετὰ τὴν χειροτονίαν του ὡς Καστορίας²⁵. Τῇ 25ῃ

²²) Κ. Σάθας, ΜΒ 3, 1872, σ. 33 (=Erbiceanu, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 32).

²³) Κ. Σάθας, αὐτόθι σ. 168.

²⁴) Ὁ καθηγ. Γερ. Κονιδάρης, ΘΧΕ 1, 1936, σ. 314β, ὑπέθεσε τὴν ὑπαρξίν Νεοφύτου Α' 1644-48, Νεοφύτου Β' 1651-1678 καὶ Νεοφύτου Γ' 1688-90!—Ἐν Κ. Σάθα ΜΒ 3, 1872, σσ. 515-8, Κατάλογος Ἐπιστολῶν ἀνεκδότων 1 Πρὸς Νεόφυτον Ἀδριανουπόλεως· αἱ ἐπιστολαὶ αὗται καλύπτουν ἀκριβῶς τὰ ἔτη 1644-1686. Ἡ ὑπογραφή «Ἀδριανουπόλεως Θεόφιλος (οὕτω ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, ΔΙΕΕ 6, 1901, σ. 111) εἰς σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Ἰακώβου, δέον ν' ἀναγνωσθῆ ὀρθότερον: «ὁ Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος».—Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ διευκρινῶ τὸ ζήτημα. Ὁ μητροπ. Σάροδεων Γερμανός, Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἀνατ. καὶ Δυτ. Θράκης, περ. «Θρακικά» 6, 1935, σ. 42, ὑποθέτει τὸν Νεόφυτον παυθέντα καὶ ἀπομακρυνθέντα τῆς ἐπαρχίας του (1688), διάδοχον δὲ λαβόντα τὸν Κλήμεντα καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ 1644-1688 ἀρχιερατείαν, πλὴν μικρᾶς κατὰ τὸ 1650-51 ἀπομακρύνσεως, συνεχῆ. Περὶ Νεοφύτου πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Ποιμαντικὴ ράβδος τοῦ μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτου, περ. «Θρακικά» 12, 1939, σσ. 210-3 (ὁ Σωτηρίου ὑποστήριζει ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀρχιεράτευσεν ἀπὸ 1653-58!). Ὁ Νεόφυτος ἐν τούτοις ἐχειροτονήθη κατὰ Σεπτέμβριον 1644 (Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, ΙΒ 4, 1899, σ. 156), τὸ οἰκογενειακόν του ἐπώνυμον ἦτο Φιλάρετος καὶ κατήγετο ἐκ παλαιᾶς Ἠπείρου (Κεραμεύς, αὐτόθι σ. 144). Ἀρχιεράτευσεν δὲ συνεχῶς, πλὴν τῆς κατὰ τὸ 1650-51 διακοπῆς, ἐν Ἀδριανουπόλει μέχρι τῆς ἐκεῖ μεταβάσεως Γερασίμου τοῦ Παλλαδᾶ, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνήλθεν εἰς τὸν οἰκουμενικόν θρόνον ὡς Νεόφυτος Δ' (27 Νοεμβρίου 1688-7 Μαρτίου 1689). Πρβλ. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, ἐν Κωνίλει 1890, σσ. 608-9 (ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἐξελέγη πατριάρχης ὡς πρῶτον Ἀδριανουπόλεως). Γενναδίου Μ. Ἀραμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη Α', Κωνίπολις 1933, σσ. 199-200 καὶ 214 (ὅπου ἡ ἐκλογή τίθεται τὴν 15 Δεκεμβρίου 1688). Περὶ Νεοφύτου καὶ ὁ Μελέτιος, Ἐκκλ. Ἱστορία Γ', 1784, σ. 483.

²⁵) Ἀντιθέτως πρὸς ὅσα λέγει ὁ Χρ. Παπαδόπουλος, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρ. σ. 722 (καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντλῶν ὁ Χρ. Πέτρος, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 344) ὁ Κ. Δαπόντες εἶναι κατηγορηματικός: «ἔβαλε τὸν Γεράσιμον Καστορίας».

Ἰουλίου 1688 ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, εἰς διαδοχὴν τοῦ ἐν Σμύρῃ θανόντος Παρθενίου. Μετὰ μακρὰν πατριαρχίαν, κατὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας περιεπλάκη εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Σαμουήλ Καπασούλη, παρητήθη τοῦ θρόνου (20 Ἰανουαρίου 1710)²⁶ καὶ συνείργησεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τούτου ὡς διαδόχου του²⁷. Ἐν συνεχείᾳ ἀντιμέτωπισε τὰς κατὰ τοῦ θρόνου ἐπιβουλάς τοῦ ἐπιβάτου Κοσμᾶ καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας φθάσας, μετὰ βίον πλήρη περιπετειῶν, ταξιδίων καὶ μετακινήσεων, καταλήγει εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου ἀποθνήσκει κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1714, καθ' ἃ πληροφορεῖ ἐπιτάφιος ἐπιγραφή ἐκ κώδικος : « Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ καὶ μακαριώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κὺρ Γεράσιμος, ἐν ἔτει ,αψιδ' μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ιε' Ἰνδικτιῶνος»²⁸.

Οἱ παρέχοντες ἡμῖν τὰς ἐγγυτέρας περὶ τοῦ Γερασίμου Παλλαδᾶ εἰδήσεις δὲν φεῖδονται τῶν ἐγκωμίων διὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνδρός : « σοφώτατος καὶ ἀγιώτατος... λέγεται ὅτι ἐβγήκε καὶ ἅγιον λείψανον » λέγει ὁ Δαπόντες²⁹. « ἀνὴρ τῷ ὄντι σοφώτατος καὶ ἀγιώτατος, θεολόγος, φιλόσοφος, ἀνιχνευτὴς τοῦ βάθους τῶν θείων Γραφῶν, δαημονέστατος τῆς Ἑλληνικῆς, Ἑβραϊκῆς καὶ Λατινικῆς Γλώσσης, ἐχρημάτισε... ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις λαμπρότατος ἀστὴρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας... » συμπληρώνει ὁ Δημ. Προκοπίου³⁰. Ὁ δὲ ἐξ Ἀπορρήτων Ἀλέξ. Μαυρογορδάτος, ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται γράφων πρὸς αὐτόν : « Αὐτὴν δὲ ὑπεριτεθαύμακα τῆς καλῆς προαιρέσεως καὶ μάλιστα τοῦ ταπεινόφρονος καὶ ἡθους ὅλως ἐμπρόποντος Ἱεράρχη... Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ὄντως ἱκανόν ἐστιν ἐπαῖραι τὸ ἀνθρώπειον, ὥσπερ ἡ ταπεινουμένη διάθεσις. Τὸν δὲ λειμῶνα τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν χαρίτων, ὥσπερ αὐτῇ τέθηλε καὶ ἐπανθεῖ καὶ κοσμᾶ ποικίλοις καρποῖς, καὶ τὴν ἀθάνατον ἡμῖν εὐωδίαν ἀποπνέει... διαρρήδην ἔπεισιν ἐκεῖνό γε ὅτι τὸ τῆς οἰκουμένης κριτήριον, τὴν θεοφροσύνην φημι καθέδραν τῶν Ἀλεξανδρέων, ἐν καιροῖς ἰδίῳις, ἀξιολογωτάτων

²⁶) Ὁ Ἱεροσολ. κώδιξ 233, 17, φ. 72 περιέχει « Ἴσον τοῦ πρωτοτύπου τῆς παραιτήσεως τοῦ πρώην Ἀλεξανδρείας κυρίου Γερασίμου ». Πρβλ. Ἀθ. Παπαδοκ. Κεραμέα, IB 1, 1891, σ. 308. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γεο. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 30, 1931, σσ. 446-8 ἄρχεται : Πάντων τῶν τοῦ παρόντος βίου ἀνθρώπων...

²⁷) Ἀ. Παπαδοκ. Κεραμέως, Σημειώσεις περὶ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σαμουήλ Καπασούλη ΔΙΕΕ 3, 1891, σσ. 506-7, ὅπου σχετικὸν σημεῖωμα τοῦ διαβοήτου Σαμουήλ.

²⁸) Ἀθ. Παπ. Κεραμέως, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, ἐν Κων] πόλει 1885, σ. 122.

²⁹) Παρὰ Κ. Σάθα MB 3, 1872, σσ. 84, 87.

³⁰) Αὐτόθι σσ. 481-2.

ἀνδρῶν οὐδέποτε κατέλιπεν ἔρημον ἢ Θεία Πρόνοια... Ἐν δὲ δὴ τούτοις οὐδενὸς ἠγοῦμαι δευτέραν τὴν ὑμετέραν σεβασμιότητα, ἀλλὰ καὶ πολλῶ τῶ μέσῳ οὐκ ὀλίγους ὑπερανεστηκυῖαν ὁμολογῶ καὶ ἄνω ποιβεβηκυῖαν...»⁸¹.

Τιμῶν τὸν ἄνδρα ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Γεράσιμος Γ' Ἀλεξανδρείας (1783-1788), ἠτοίμασεν ἕκδοσιν τῶν λόγων τοῦ καὶ ἔγραψε τὸν «Βίον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου [Β'] πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τοῦ Κρητὸς τοῦ καὶ Παλλαδᾶ καλουμένου, μητροπολίτου πρότερον Καστορίας»⁸², περὶ τοῦ ὁποίου ἤδη ὠμιλήσαμεν^{82α}.

Ἴδωμεν ἤδη δι' ὀλίγων τὰ περὶ τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίου πατριάρχου ἀπολελυμένων ἐγγράφων. Δὲν μνημονεύω ἐδῶ ὅτι δύναται τις νὰ συναντήσῃ προχείρως παρὰ Μαζαράκη. Ἀλληλογραφία Γερασίμου Β' πρὸς Μέγαν Πέτρον τῆς Ρωσίας (1692) ἐδημοσιεύθη ἤδη⁸³. Ὁμοίως πρὸς τὸν πάπαν Ρώμης Κλήμεντα ΙΑ'^{83α}. Ἐγγραφὸν τοῦ τοῦ 1698 ἀφορᾷ εἰς τὴν Κύπρον⁸⁴. Ἄλλο ἐτερον τοῦ 1703 τὰ κτήματα τοῦ πατριαρχείου ἐν Κρήτῃ⁸⁵. Εἰς τὴν συλλογὴν Ἐπιστολῶν Ν. Κριτίου περιλαμβάνονται μία ἐπιστολὴ τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1688 καὶ μία πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις⁸⁶. Τὴν μετὰ τῶν Μαυ-

⁸¹) Ἀλ. Μαυροκορδάτου, Ἐπιστολαὶ Ρ' σ. 110.—Εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου εἶχον ἀνέλθει ὀλίγον πρὸ τοῦ Γερασίμου Παλλαδᾶ ὁ Πηγᾶς, ὁ Λούκαρις καὶ ὁ Κριτόπουλος! πρᾶγμα ὅπερ δίδει εἰς τὸν ἔπαινον τοῦ Μαυροκορδάτου μεγαλυτέραν βαρύτητα.

⁸²) Ἐξεδόθη ὑπὸ Πορφυρίου Οὐσπένσκη, Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν Χρυσάνθου Λόπαρευ Α' σσ. 32-35 [κατὰ Χρ. Παπαδόπουλον, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 722 σημ. 5]. Ὁμοίως ὑπὸ Γερ. Μαζαράκη, ΕΦ 30, 1931, σσ. 411-14.

^{82α}) Ἐκ τῶν ἐν τῇ Πιτρ. Βιβλιοθ. Ἀλεξανδρείας νῦν ἀποκειμένων βιβλίων ἐπισημαίνω ὡς ἀνήκον εἰς τὸν Παλλαδᾶν τὸ: Δοσιθέου Τόμος Χαράς (1705). Πατριαρχικοὶ κατάλογοι Β' σ. 116.—Σημειῶ ἐδῶ καὶ τὴν εἰδησιν ὅτι τῶ 1706 παρόντος τοῦ Ἀλεξανδρείας Γερασίμου ἐψηφίσθη ὁ Ἡρακλείας Νεόφυτος. Πρβλ. Γ. Ἀραμπατζόγλου: ἐνθ' ἄνωτ. σ. 201.

⁸³) Πορφ. Οὐσπένσκη, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 224-31 (πρβλ. Χρυσόστ. Παπαδόπουλον, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 723 καὶ 724-25, ὅπου ἀναδημοσιεύεται τμῆμα).

^{83α}) Ὑπὸ G. Hofmann, ἐνθ' ἄνωτ.

⁸⁴) Ὑπὸ Ἰω. Συκουτρῆ, περ. «Κυπριακὰ Χρονικά» 2, 1924, σσ. 118-19.

⁸⁵) Ὑπὸ Κ. Παρασυρᾶ, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 88-9.

⁸⁶) Λάμπρος, ΝΕ 4, 1907, σσ. 210, 211.

ροκορδάτων ἀλληλογραφίαν του περιέχει ὁ κώδιξ 65 τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων τοῦ 18 αἰ., ἦτοι :

1) Τὴν δημοσιευθεῖσαν ἤδη ἀλληλογραφίαν Ἀλεξάνδροῦ Μαυροκορδάτου - Παλλαδᾶ :

α') Πέρονσι στρατενομένω τὸ ἱερόν ἐδόθη μοι γράμμα...³⁷.

β') Ἱερὰ τῆς ἡμετέρας μακαριότητος ἐπιφοιτήσαντα γράμματα...³⁸.

γ') Ἐπιστολὴ συνοδικὴ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κύριον Γεράσιμον, Καινοτομίας τινὸς εἰσηγητήν...³⁹ τὴν ἐπιστολὴν προφανῶς συνέταξεν ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, ὑπέγραψε δὲ μετ' ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Γεράσιμον ὁ Γαβριήλ ὁ Γ' ⁴⁰.

2) Ἐπιστολὴν μίαν Νικολάου Βόδα Ἀλ. Μαυροκορδάτου - Παλλαδᾶ :

Τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας κυρίῳ Γερασίμῳ ἄρχεται : *Ὅτι φίλον μακαριότητι* (20 Νοεμβρίου 1709)⁴¹.

3) Δύο ἐπιστολὰς Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξ. βοεβόδα Μαυροκορδάτου πρὸς Παλλαδᾶν :

α') Τῷ πατριάρχῃ πρώην Ἀλεξανδρείας κυρίῳ Γερασίμῳ ἄρχεται : *Συγγνώμην αἰτησόμενος ἦκω...*⁴².

β') Τῷ πατριάρχῃ πρώην Ἀλεξανδρείας Γερασίμῳ ἄρχεται : *Τὰ παρὰ τῆς ἡμετέρας μακαριότητος γράμματα...*⁴³.

Εὐθὺς ἀμέσως σημειῶ τὰ πρὸς τὸν Γεράσιμον Παλλαδᾶν γράμματα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Δ' τοῦ Μουσελίμη, εὕρισκόμενα ἐν κώδ. 487 Πτροχ. Ἱεροσολ.⁴⁴.

α') Διονυσίου Δ' Κων/πόλεως εἰρηνική, ἦτοι ἀγγελικὸν γράμμα πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον περὶ τῆς εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ (Αὐγούστος 1693)⁴⁵ ἄρχεται : *Εἰς ἐμμελῆ κατασκόπησιν* (=φ. 156β κώδ.).

β') Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν φιλικὸν γράμμα (Ὀκτώβρ. 1693)

³⁷) Ἀλ. Μαυροκορδάτου, Ἐπιστολαὶ Ρ' σσ. 108-9 (=φ. 49β κώδ. 65 ΒΕ).

³⁸) Αὐτόθι σσ. 109-12. (=φ. 138α κώδ. 65 ΒΕ).

³⁹) Αὐτόθι σσ. 112-14. (=φ. 109α κώδ. 65 ΒΕ). Ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις Α', ἐν Κων[πόλει 1888, σσ. 89-92, ὡς διήθεν Κολλινίκου Πατριάρχου (ἐπανόρθωσις ἐν Β' σ. 409), καὶ Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄνωτ. Β', 1904, σσ. 10-12.

⁴⁰) Βλέπε περαιτέρω.

⁴¹) (=φ. 122β κώδ. 65 ΒΕ).

⁴²) (=φ. 157β κώδ. 65 ΒΕ).

⁴³) (=φ. 165α κώδ. 65 ΒΕ).

⁴⁴) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, ΙΒ 1, 1891, σ. 450.

⁴⁵) Πρόκειται περὶ τῆς πέμπτης πατριαρχείας του (1693-94).

οὗ ἢ ἀρχή: "Αμα μὲν εἶναι τοὺς φίλους (= φ. 157β τοῦ κώδ.).
 γ') Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν δεύτερον γράμμα κατὰ Νοέμβριον
 1693 (=φ. 158β τοῦ κώδ.).

Ὁ αὐτὸς κῶδιξ περιέχει:

Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ φιλική τε καὶ ἐγκωμιαστικὴ
 πρὸς τὸν μέγαν λογοθέτην Ἰωάννην Καρυοφύλλη, γραφεῖσα
 μουνιχιῶνος ὀγδὴ ἐπὶ δεκάδι ἔτους 1693· ἀρχεται: *Μικρόν πως ὁ
 νοῦς* (=φ. 159β τοῦ κώδ.)⁴⁶

Ἰδιαίτερος λόγος θὰ γίνῃ διὰ τὸν κώδ. 487 τοῦ Πτοχ. Ἱερο-
 σολ.⁴⁷, καταρτισθέντα ὑπὸ Σαμουήλ Καπασούλη καὶ περιέχοντα
 τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα τὸν Παλλαδᾶν: (οἱ ἀριθμοὶ κατὰ τὰς ἀναγρα-
 φὰς τοῦ Κεραμέως)

3. Τοῦ αὐτοῦ [Σαμουήλ] πρωτοσυγκέλλου ὄντιος τῆς Ἀλεξανδρέων
 Ἐκκλησίας ἠρωελεγεῖον πρὸς τὸν σοφώτατον πάπαν καὶ πατριάρχην
 Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον τὸν Παλλαδᾶν διὰ τὸ ὅπερ ἐξέθετο οἰκείοις
 πόνοις βιβλίον ρητορικὸν (26 Νοεμβρίου 1692)· ἀρχεται: *Ἀρχὸς
 Ἀλεξάνδροιο ἱεῶς καθέδρας* (=φ. 3 κώδ.)⁴⁸.

6. Γερασίμου Παλλαδᾶ «τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἀλεξαν-
 δρείας πρόλογος εἰς τὸ ὅπερ ἐξέθετο ρητορικὸν βιβλίον, ἧτοι ἐπι-
 στολὴ πρὸς τὸν Οὐγκροβλαχίας ἡγεμόνα Ἰωάννην Κωνσταντῖνον Μπα-
 σαράμπαν»· ἀρχεται: *ἐπειδὴ καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἀκοῆς καὶ φήμης....*.
 (=φ. 28 κώδ.)⁴⁹.

11. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἀπανταχοῦσα, ἐγχειρισθεῖσα τῷ μη-
 τροπολίτῃ Λιβύης Σαμουήλ [τῷ Καπασούλῃ] πρὸς συλλογὴν βοηθη-
 μάτων ὑπὲρ ἀπολυτρώσεως τῶν προμνησθέντων ἐν Βαρβαρία χριστιανῶν
 αἰχμαλώτων. (Αὐγούστος 1703)⁵⁰· ἀρχεται: *Τίς τοὺς ἀτόνως
 ἔχοντας ἀντιστηρίζειν....* (=φ. 39β κώδ.).

17. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας τοῦ Παλλαδᾶ, ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ
 πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ὀρθοδόξους προτρεπομένους εἰς χρηματικὰς
 συνδρομὰς διὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα· ἀρχεται:
Οἱ ὑπὸ τὸν καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατον θρόνον.... (=φ. 44β κώδ.).

23. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μοσχοβίας πα-
 τριάρχην ὑπὲρ τοῦ ζημιωθέντος κατὰ ναυτικὸν ἐμπόριον Ἰωάννου Λο-

⁴⁶) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Χρυσόστ. Παπαδοπούλου, Σαμουήλ Καπασούλης, Ἀλεξάνδρεια 1912, σσ. 40-2.

⁴⁷) Ἀθ. Παπαδοπ. Κεραμέως, IB 1, 1891, σ. 441.

⁴⁸) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 51.

⁴⁹) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γερ. Γ. Μαζαράκη, ΕΦ 30, 1931, σσ. 443-4.

⁵⁰) Περβλ. Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, IB, 1, 1891, σ. 506.

γοθέτου Ἀλεξανδρείας (1692)⁵¹. ἄρχεται: *Πολλὰς μὲν καὶ πολυτρόπους πρὸς ἀρωγὴν...* (=φ. 53β κώδ.).

24. Τοῦ αὐτοῦ ἀναφορὰ πρὸς τὸν μέγαν μάγιστρον Μάλτας ὑπὲρ τοῦ λογοθέτου τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας Ἀλεξάνδρου, οὗ τὸ πλοῖον διήρπασαν χριστιανοὶ κουρσάροι (1692)⁵¹. Ἀρχεται: *Κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὅπου παροικοῦμεν* (=φ. 54 τοῦ κώδ.).

26. Γερασίμου Ἀλεξανδρείας ἔγγραφον καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου τοῦ Χίου, υἱοῦ τῆς Μάρμπαρας, ἐφημερεύοντος ἐν Καίρῳ κατὰ τὴν ἐν Κων/λει διαμονὴν τοῦ πατριάρχου ἀφελόντος χρηματικὴν τινα παρακαταθήκην (Σεπτ. 1696). ἄρχεται: *Τοῖς ἀνά πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν* (=φ. 59 κώδ.).

27. Τοῦ αὐτοῦ ἔγγραφον καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Γαβριὴλ Νταρόδου ἐκ Κρήτης, ὃς χρηματίσας μέγας ἀρχιμανδρίτης τοῦ πατριαρχείου ὑπεξήρесе χρήματα... καὶ τέλος ἀπέδρα ἄφαντος γενόμενος ἄρχεται: *Πᾶσι τοῖς ὑπὸ σελήνην διατελοῦσι* (=φ. 57 κώδ.).

28. Τοῦ αὐτοῦ ἔγγραφον καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἐν Ραχητίῳ πατριαρχικοῦ ἐπιτρόπου Μελετίου διὰ δολιότητος καὶ κακῆς πράξεις (᾽Οκτώβρ. 1699). ἄρχεται: *Ἐννοῶν ἐπιμέλειαν* (=φ. 59β κώδ.).

Μία ἄλλη συναγωγὴ ἐπιστολῶν τοῦ Παλλαδᾶ ἐδημοσιεύθη ἐκ χειρογράφων τοῦ ἐν Κων/λει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ὑπὸ τοῦ ἀειμν. ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, περιλαμβάνει δέ:

α') Δοσιθέῳ Ἱεροσολύμων. Ἀρχεται: *Τὰ θεόπνευστα τῶν χαρίτων* (1701, Μαρτίου 10)⁵².

β') Χρυσάνθῳ Ἱεροσολύμων. Ἀρχεται: *Ἦν διατηρεῖη καὶ περισκέποι τὸ θεῖον* (1707, ᾽Οκτωβρίου 3)⁵³.

γ') Τῷ αὐτῷ. Ἀρχεται: *Διὰ τῶν σεβασμίων καὶ θεοειδῶν εὐχῶν* (1707, ᾽Οκτωβρίου 9)⁵⁴.

δ') Τῷ αὐτῷ. Ἀρχεται: *Τὴν χρεωστούμενην μοι προσηγορίαν* (1709, ᾽Απριλίου 6)⁵⁵.

ε') Νεοφύτῳ ἐπιτρόπῳ Πατριάρχου Ἱερουσαλήμ. Ἀρχεται: *Εἴητε προκοπὴ* (1709, Αὐγούστου 13)⁵⁶.

ς') Τῷ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθῳ. Ἀρχεται: *Διὰ τὸ βαθύ μου γῆρας* (1711, ᾽Ιανουαρίου 27). Ἀγγέλλει τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τὸν θρόνον⁵⁷.

⁵¹) Καὶ οὐχὶ βεβαίως 1672, ὡς ὁ Κεραμεὺς ἐκ παραδρομῆς, δίδ.

⁵²) Χ ρ υ σ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Σαμουήλ Καπασούλης σσ. 42-3.

⁵³) Αὐτόθι σσ. 43-4.

⁵⁴) Αὐτόθι σσ. 44-5.

⁵⁵) Αὐτόθι σ. 45.

⁵⁶) Αὐτόθι σσ. 45-6.

⁵⁷) Αὐτόθι σσ. 46-7.

ζ') Δήλωσίς του (1711, Νοέμβριος). Ἄρχεται: Ἡ μειριότης ἡμῶν⁵⁸.

Σημειῶ ἀκόμη γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γαβριήλ Γ' πρὸς τὸν Παλλαδᾶν (1702), ἐλέγχοντα αὐτὸν διὰ τὴν καινοτομηθεῖσαν μὴ φανεράν ἐκφώνησιν ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ. Ἄρχεται: Ἀδελφικὴ καὶ κατὰ θεὸν ἀγάπη⁵⁹.

Τέλος ἰδιάζουσιν σημασίαν ἔχει ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Παλλαδᾶ, περὶ ἧς ἤδη ἐπανελημμένως ἐγένετο λόγος, τῶν ἐτῶν 1650-1685, ἡ περιλαμβανομένη ἐν σημειωματαρίῳ ὑπάρχοντι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος. Ἀπαρτίζεται ἀπὸ εἰκοσιεπτὰ ἐπιστολὰς γραφείσας πρὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Παλλαδᾶ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπευθυνομένας εἰς διαφόρους⁶⁰, ἐν οἷς: Βαρθολομαῖος ὁ Συρόπουλος, Μελέτιος ὁ Συριγος, Γεράσιμος ὁ Βλάχος, Ἰωσήφ ὁ Δάζης, Σπυρίδων ὁ Τριαντάφυλλος⁶¹, Ἐμμανουήλ ἱερεὺς ὁ Δέκαρχος, Σίλβεστρος ἀρχιδιάκονος Ἰωαννίνων, παπᾶ Ἰωάσαφ, Λέων ὁ Γλυκὺς, Βησσαρίων ὁ Μακρῆς, Ἀρσένιος ἱερομόναχος ὁ Καλούδης, Βαρθολομαῖος ἀρχιερεὺς Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, Μελέτιος Χορτάτζης ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας (ἐν Ἑνετίᾳ), Στέφανος Παλλαδᾶς ὁ αὐτάδελφος, Θεόδωρος Παλλαδᾶς ὁ πατήρ του, Ἀλοῖσιος Γραδενῖγος πρωτοπαπᾶς (καὶ βιβλιοθηκᾶριος ἐν Ἑνετίᾳ), Γρηγόριος ἱερομόναχος Μελισσηνός⁶², Παρθένιος ἱερομόναχος. Εἰς τὸ αὐτὸ τετράδιον περιείχοντο ἀπαντήσεις Σιλβέστρου ἱεροδιακόνου, Μελετίου Χορτάτζη καὶ Γρηγορίου Μελισσηνοῦ⁶³. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι ἐκ τῶν γνωστοτέρων τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, δεικνύουν δ' ὅτι ὁ Παλλαδᾶς εἶχεν ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸν κύκλον τοῦ Γερασίμου Βλάχου.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΑΛΛΑΔΑ

Κατὰ λέξιν μεταφέρω ἐδῶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Καίσαριου Δαπόντε (1714-1784) τὴν σχετικὴν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Παλλαδᾶ: «Τού-

⁵⁸) Αὐτόθι σσ. 47-9.

⁵⁹) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1889, σ. 406-9, ἀνετυπώθη δὲ μετὰ τοῦ σχετικοῦ συνοδευτικοῦ γράμματος τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων ὑπὸ Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 10-6, ἐν σσ. 12-16.

⁶⁰) Π. Ἀραβαντινός, Τρεῖς βιογραφίαι ἐξ ἀνεκδότου βιογραφικῆς συλλογῆς ἀποσπασθεῖσαι... Γεράσιμος Παλλαδᾶς, περ. «Πανδώρα» 13, 1862, σσ. 184-5. Ὁ Ἀραβ. «συνεπέρανεν» ὅτι ὁ Γεράσιμος ἦτο Κρής!

⁶¹) Δημοσιεύεται ἐνθ' ἄνωτ. σ. 186α.

⁶²) Τμῆμα αὐτῆς δημοσιεύεται ἐνθ' ἄνωτ. σ. 185β.

⁶³) Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐξ Ἰωαννίνων 4 Φεβρουαρίου 1661 καὶ τμῆμά της δημοσιεύεται ἐνθ' ἄνωτ. σ. 185β.

του φαίνονται τρεῖς τόμοι μεγάλοι συγγράμματα, διδαχαὶ καὶ ἄλλα καὶ πρὸς τὸν διαληφθέντα βασιλέα Πέτρον ἐπιστολὴ καὶ πρὸς τὴν βασίλισσαν Ναταλίαν τὴν μητέρα του, τὰς ἔχω καὶ διὰ τὸ πλάτος δὲν τὰς γράφω, ἢ περίληψις αὐτῶν εἶναι ἐλεημοσύνη καὶ ἀνακαίνισις τῶν βασιλικῶν χουσοβούλλων. Φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ πρὸς τὴν Παναγίαν τοῦ Κύκκου (ὅταν ὑπῆγε εἰς Κύπρον καὶ τὴν ἐπροσκύνησε) ἐγκώμιον (τὸ ἔχω) καὶ μαρτυρία ὅτι ἢ ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Κύκκου θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας εἶναι μία τῶν τριῶν τῶν ἱστορηθεισῶν παρὰ τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὡς εἶναι καὶ ἐκείνη ὅπου εἶναι εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον. Τοῦτο τὸ βεβαιώνει καὶ τὸ συνοδικόν του σιγίλλιον ὅπου ἔγινε παρὰ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Σερογλάνη, τὸ ἔχω καὶ διὰ τὸ πλάτος δὲν γράφω οὔτε αὐτό, οὔτε τὸ ἐγκώμιον τὸ ὁποῖον εἶναι βαθὺ καὶ δυσκολονόητον. Ἀντὶς αὐτῶν δὲ γράφω μίαν ἀπὸ τὰς δύο ἐπιστολάς ὅπου πρὸς τὸν αὐθέντην Βασαράβαν ἔγραψεν ἀπὸ Πόλεως καὶ ἀναφέρει καὶ ἐπαιεῖ τὸν πατριάρχην Διονύσιον καὶ παρακαλεῖ τὸν αὐθέντην νὰ τυπώσῃ τὸ ρητορικὸν βιβλίον ὅπου συνέθεσε⁶⁴.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς, ὁμιλούσης περὶ τῆς ἀλληλογραφίας κλπ. τοῦ Παλλαδᾶ, δὲν φαίνεται ἂν τὸ βαθὺ καὶ δυσκολονόητον ἐγκώμιον τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου ἦτο ἔμμετρον, μᾶλλον ὅμως πρόκειται περὶ πεζοῦ. Ὡς γνωστόν, τῷ 1782 ἐξεδόθη τὸ δεύτερον «Ἡ περιγραφὴ τῆς σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς καὶ μέγα ἐχούσης τὸ αἰδέσιμον, διὰ τὸν ἱστορήσαντα αὐτὴν ἀπόστολον Λουκᾶν τὸν Εὐαγγελιστὴν, τοῦ Κύκκου ἐπευφημιζομένης, κατὰ τὴν νῆσον Κύπρον»⁶⁵, ἐν σσ. 64-68 τῆς ὁποίας δημοσιεύεται: «Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος τοῦ Ἀλεξανδρείας Γερασίμου». Δὲν εἶδα τὸ σπανιώτατον αὐτὸ ἔντυπον, ἐρευνητέον ὅμως κατὰ πόσον οἱ ἐν σ. 2 αὐτοῦ 17 καὶ ἕτεροι 7 στίχοι ἢ ἄλλο τι δύναται νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Παλλαδᾶ.

Κατωτέρω δίδω εἰκόνα τινὰ τῶν γνωστῶν μοι ἔργων Γερασίμου τοῦ Β' καὶ καταγράφω τοὺς κώδικας δι' ὧν παρεδόθησαν. Δὲν ἀμφιβάλλω δ' ὅτι καὶ ἄλλα θὰ διασφύζονται καὶ τὰ ἀναφερόμενα θὰ διεσώθησαν δι' ἄλλων κωδίκων.

α' Φιλοσοφικά

1) Εἰς τὴν Πορφυρίου εἰσαγωγὴν παράφρασις καὶ ζητήματα παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυρίου κυρίου Γερασίμου Παλλαδᾶ τοῦ Κρητὸς ἐκτεθέντα ἄρχεται: *Εὐώθασι πρὸ τῶν φιλοσόφων.*

⁶⁴) Κ. Σάθας, ΜΒ, 3, 1872, σ. 84 (=Erbiceanu, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 99). Ἔπεται ἢ ἐπιστολὴ, ἀρχομένη: Ἐπειδὴ καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἀκοῆς καὶ φήμης...

⁶⁵) Legend, BH de XVIII s. 2, 1928, σσ. 380-2, No 1075.

Παρεδόθη, μετὰ τῶν δύο ἐπομένων, δι' ἱεροσολυμιτικοῦ κώδικος⁶⁶.

2) Εἰς τὰς δέκα κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους παράφρασις τε καὶ ζητήματα παρὰ Γερασίμου Παλλαδᾶ τοῦ Κρητὸς ἐκτεθέντα ἄρχεται: *Καὶ ἐνιαῦθα τὰ πρὸ παντὸς βιβλίου ζητούμενα...*

3) Τοῦ αὐτοῦ παράφρασις τε καὶ ζητήματα εἰς τὸ περὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀκέφαλον ἄρχεται:διαφέρει δ' ὅτι....

β' Ὑμνογραφία

Ἐκτὸς τῶν ἰδιομέλων εἰς τοὺς πατριάρχας Ἀλεξ. Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον, περὶ ὧν ἀνωτέρω, ἔγραψεν:

Οἴκοι εἰς τὴν ὑπερευλογημένην Παρθένον καὶ Θεοτόκον, ποιηθέντες καὶ ἀφιερωθέντες παρὰ τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου πρώην Καστορίας κὺρ Γερασίμου τοῦ Κρητὸς τῇ ὑπερφήμῳ καὶ βασιλικῇ μονῇ τοῦ ἁγιωτάτου μοναστηρίου Ὁρους τοῦ Θεοβαδίστου Σινᾶ ἄρχεται: *Ἀχραντε μητροπάρθερε...*

Παρεδόθη διὰ τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ κώδ. 344, 18. αἰ., σ. 275 (Θεοτοκάριον)⁶⁷.

γ' Θεολογικά

Ι διδαχαὶ - λόγοι

Τὰ ρητορικά του ἔργα (λόγους εἰς ἑορτάς), ἐν οἷς καὶ θεολογικαὶ τινες πραγματεῖαι, γραφεῖσαι εἰς ἀρχαϊκὴν γλῶσσαν ὑπὸ μορφὴν λόγων, περιέλαβεν ὁ Γεράσιμος Παλλαδᾶς εἰς πέντε τοῦλάχιστον τόμους χειρογράφους, προφανῶς ἀποβλέπων εἰς ἔκδοσιν αὐτῶν. Ἐγράφησαν δὲ οἱ λόγοι εἰς δημοδέστερον λόγον, ἀσφαλῶς χάριν τοῦ κοινοῦ διὰ τὸ ὁποῖον προωρίζοντο (Κρήτης, Μακεδονίας, Αἰγύπτου).

1) Ἐξ αὐτῶν αὐτόγραφος ἀσφαλῶς εἶναι ὁ ἱεροσολυμιτικὸς κώδιξ 426 ἐξ 811 σελίδων, περιλαμβάνων ὁμιλίαν τοῦ πατριάρχου εἰς τὰς κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὧν ἡ πρώτη: *περὶ εἰκόνων τῶν ἁγίων*, ἄρχεται: *Καθὼς ὁπότε ἕνας καὶ καλὸς βασιλεύς.*

Ἐν σ. 345 τοῦ χειρογράφου τούτου ἡ ὑπογραφή τοῦ συγγραφέως⁶⁸.

2) Ἐτέραν μεγάλην συλλογὴν λόγων περιλαμβάνει τὸ ἱεροσολυμιτικὸν χειρόγραφον 293 τοῦ 17. αἰ. «Γερασίμου τοῦ Παλλαδᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, διδαχαὶ καὶ λόγοι πανηγυρικοὶ 81» ἄρχεται: *τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου εἰς τὸν πλούσιον Λάζαρον. Καταισχύνουσι τὰ κανστικὰ ὑψώματα...*⁶⁹.

⁶⁶) Γραφέντος τῷ 1774 ἀρ. 119, 2, 3, 4. Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, IB 2, 1894, σσ. 200-201.

⁶⁷) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, IB 2, 1894, σ. 465.

⁶⁸) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμέως, IB 1, 1891, σ. 422.

⁶⁹) Αὐτόθι 4, 1899, σ. 267.

3) Τρίτην συλλογὴν ἀποτελεῖ ὁ κῶδιξ 20 τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου «Γερασίμου τοῦ τῆς πατριαρχικῆς ἱεραρχίας λαχόντος ἐλέω Θεοῦ ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς καθέδρας *Σύνταξις λόγων εὐαγγελικῶν, ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ τρίτῳ ἀρχομένων ὡσαύτως ἐκ τῆς Κυριακῆς τῆς προφωνησίμου μέχρι τῆς τῶν ἁγίων Πάντων ἐν τούτοις δὲ τοῖς ἱεροῖς λόγοις τοῖς ἀπὸ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἄχρι τῆς πρώτης Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας* ἔστι καὶ σκοπὸς περὶ μετανοίας»⁷⁰.

4) Λόγοι εἰς τὰς Θεομητορικὰς ἁγίας ἑορτάς. Καὶ εἰς ἑορτάς τινων ἁγίων ὧν κατὰ τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἑορτάζεσθαι διαταχθέντων. Ἐτεροί τε λόγοι εἰς ἑρμηνείαν προφητειῶν. Καὶ ἄλλοι λόγοι μετανοίας, μόχθοι πάντες, θεία βοήθεια καὶ χάριτι, Γερασίμου τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀναξίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Τόμος Δ'.

Ὁ τόμος οὗτος, ὑπὸ διαφόρων χειρῶν γεγραμμένος (18. αἰ.) εὑρηται ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. 374 καὶ περιλαμβάνει καὶ ἔργα διαφόρων ἄλλων συγγραφέων (Μαργουνίου, Ἀνδρέου Κρήτης κλπ.)⁷¹. Ἐν τέλει τοῦ παρόντος καταγράφομεν τοὺς ἐν τῷ κώδικι τούτῳ βεβαίους λόγους τοῦ Παλλαδᾶ.

5) Κῶδιξ τῆς πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας 63. 44 (ρ' 5', 83) Γερασίμου τοῦ ταπεινοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τόμος πέμπτος ὠνόμασται δὲ ἡ ἱερὰ αὕτη βίβλος *Τεσσαρακοστάριον*.

α') Τῇ Κυριακῇ τοῦ Τελώνου.... Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν. ἄρχεται: *Ὅταν τις ἄνθρωπος θέλει ξενιτευθῆ...*

Ἐν σ. 743 τοῦ αὐτοῦ ἀναξίου πατριάρχου Γερασίμου περὶ κοινωνίας λόγος ρ' 05 (ἑκατοστός!)

Ὁ πίναξ λόγων τοῦ τόμου συνετάχθη ὑπὸ Ἰωσήφ μητροπ. Κυρήνης τοῦ Κρητός⁷².

6) Εἴκοσι λόγους τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου περιέχει ὁ κῶδιξ 62 τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, τοῦ 18. αἰ. «Γερασίμου πρώην Καστορίας καὶ ὕστερον πατριάρχου Ἀλεξανδρείας λόγοι» ἐξ ὧν οἱ πρώτοι πέντε εἰς τὰ ρητὰ τοῦ πεντηκοστοῦ ψαλμοῦ, οἱ δ' ἄλλοι περὶ μυστηρίων, ἱεροσύνης, εἰς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας, εἰς τὴν ι' Κυριακὴν τοῦ Ματθαίου καὶ εἰς ἄλλας Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ⁷³.

⁷⁰) Χρ. Πέτρου, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 344.

⁷¹) Ἰ. Σακκελίωυ, Κατάλογος, Ἀθ. 1892, σ. 64. Ὁ Σακ. παρέλειψε τὸ «Τόμος Δ'», παρεῖδε δὲ τὸ μεικτὸν τοῦ κώδικος.

⁷²) Γ. Χαριτάκης, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 175-6, (Μοσχονᾶς), Κατάλογοι Α' σσ. 47-48.

⁷³) Ἀντ. Σιγάλας, Ἀπὸ τὴν Πνευματ. Ζωὴν τῶν Ἑλλήν. Κοινοτήτων τῆς Μακεδ. 1939, σσ. 32-4

7) Ἐννέα λόγους τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου περιλαμβάνει ὁ κῶδιξ 847 Η 92 τοῦ 18. αἰ. τῆς Μεγίστης Λαύρας, ὧν τρεῖς εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, τέσσαρες εἰς τὰ Εἰσόδια καὶ δύο εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν (ὁ τελευταῖος κολοβός)⁷⁴.

8) Λόγους Ἐκκλησιαστικοὺς ἀνεκδότους περιλαμβάνει ὁ 633 Ἀγιανναντικὸς κῶδιξ⁷⁵.

9) Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας διδασκαί ιθ', ὧν ἡ πρώτη «τῆ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν» περιλαμβάνονται εἰς τὸν Ἱεροσολυμ. κῶδ. 133, τέλος 17. αἰ.⁷⁶.

10) Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ὁμιλίας ἑπτὰ, ὧν ἡ μία ἐπὶ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας αἰ δ' ἄλλαι ἐπὶ τῇ β', γ', δ', ς' τῶν Νηστειῶν, τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων καὶ εἰς τὴν Ἀνάληψιν περιλαμβάνονται εἰς Ἱεροσολυμιτικὸν 99. τοῦ 17. αἰ.⁷⁷.

Ὁ εἰς τὴν Ἀνάληψιν λόγος, εἴαν εἶναι ὁ αὐτός, περιλαμβάνεται καὶ εἰς κῶδ. Ἱεροσολυμ. 625 ἀρχῆς 18 αἰ. φ. 251β-4β. Ἀρχεται: *Στοχάζεται ὁ μέγας γίγας...*⁷⁸.

11) Λόγοι διδακτικοὶ καὶ δικανικοὶ εἰς τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Κυρίου⁷⁹.

12) Λόγοι 96 εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος καὶ κατὰ Ἰουδαίων⁸⁰.

13) Πέντε λόγοι εἰς τεθνεῶτας, εἰς καθωμιλημένην περιλαμβάνονται ἐν τῷ κώδικι τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων 134 τοῦ 18. αἰ. φφ. 143β-153β⁸¹.

14) Τρεῖς λόγοι, ὧν ὁ εἰς εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου⁸², ὁ ἕτερος εἰς Σταυροπροσκύνησιν, περιλαμβάνονται ἐν κώδικι 40 τοῦ 18. αἰ. Βιβλιοθήκης Ζαγοράς, φ. 16α, 243α, 236α. Ὁ τρίτος ἀναπτύσσει ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον 9, 25 «Τὸ πνεῦμα ἄλαλον καὶ κωφὸν ἐγὼ σοι ἐπιτάσσω»⁸³.

15) Λόγος εἰς περιτομὴν περιλαμβάνεται εἰς τὸν Ἱεροσολυμιτικὸν 305 τοῦ 17. αἰ. ἀρχεται: *Ἀνάμεσα εἰς τὲς πολλὰς διαφορὰς*⁸⁴.

⁷⁴) Σπυρίδωνος Λαυριώτου - Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας, Paris 1925, σ. 127.

⁷⁵) Εὐλόγιος Κουρίλας, περ. «Θεολογία» 14, 1936, σ. 49.

⁷⁶) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς, IB 4, 1899, σ. 118.

⁷⁷) Αὐτόθι 4, 1899, σ. 100.

⁷⁸) Αὐτόθι 5, 1915, σ. 185.

⁷⁹) Γερ. Γ. Μαζαράκης, ΕΦ 30, 1931, σσ. 449-50.

⁸⁰) (Μοσχονᾶς), Κατάλογοι Α', σσ. 17-19 (= Κῶδιξ 168. ΣΗ' Πατρ. Ἀλεξ. 17. αἰ.).

⁸¹) Λάμπρος, NE 5, 1908, σ. 321.

⁸²) Ὁ περὶ οὗ ἡ ἐπίκρισις τοῦ Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου.

⁸³) Κ. Δυοβουνιώτης, NE 13, 1916, σσ. 246-7.

⁸⁴) Ἀθ. Παπαδ. Κεραμεύς, IB 4, 1899, σ. 284.

16) Διδαχὴ εἰς τὸν μέγαν Νικόλαον περιλαμβάνεται εἰς τὸν Ἱεροσολυμ. 672 φ. 69 ἔξ. ἄρχεται: *Οὐ δύναται πόλις...*. Ὁ αὐτὸς κώδιξ περιλαμβάνει φ. 77α-86α λόγον εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐοφόρων. Ἄρχεται: *Γυρίζει ἡ ἡλιακὴ ἄμαξα*⁸⁵.

17) Τέλος ὁ Ἱεροσολυμ. 231 τῶν μέσων 18. αἱ. φ. 256β-260 περιλαμβάνει λόγον ἑνδέκατον περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κρίσεως αὐτοῦ ἄρχεται: *Κοινῶς οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι*⁸⁶.

II Διὰ φ ο ρ α

1) Συνταγματίον ἐναντίον ἐκείνων ὅπου ψευδοφρόνως λέγουσι πὼς τὰ ἅγια μυστήρια...τελειώνονται εἰς τὰ κυριακὰ λόγια. Ἀπόδειξις δὲ ἀληθῆς πὼς τελειώνονται εἰς τὸ «*Ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον...*» κλπ.

Περιέχεται εἰς ἀγιορειτικὸν κώδικα μονῆς Καρακάλλου 1739, 3⁸⁷, εἰς Σιναϊτικὸν 1530-1531 (1605)⁸⁸, εἰς Πατριαρχ. Ἀλεξανδρείας 65 120 (πς', 412)⁸⁹, εἰς κώδ. 2 18. αἱ. τῆς μονῆς Καστρίτσης Ἰωαννίνων⁹⁰, καὶ εἰς τοὺς τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων S. Grec. 78 φ. 177 καὶ 180⁹¹.

2) Ἐκθεσις εἰς ἅπασαν τὴν πραγματείαν τῆς θεολογίας, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ (ἐν σχεδίοις)⁹².

3) Τοῦ αὐτοῦ Ἀπόκρισις πρὸς κανονικὴν ἐκ Ζακύνθου ἐρώτησιν, εἰ χρὴ θεωρεῖν μοναχὴν τὴν βία καὶ ἄκουσαν καρεῖσαν Λουκρεσίαν, νεάνίδα ἀρχοντικὴν (Νοέμβρ. 1702). Σφύζεται ἐν κώδικι Ἱεροσολυμιτ. 487 τοῦ 18. αἱ. φ. 61β⁹³.

4) Τέσσαρες θεολογικαὶ πραγματεῖαι εἰς τύπον λόγων α') θεολογία περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ β') θεολογία περὶ ὁμοουσιότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γ') περὶ θεολογίας Ἀγγέλων καὶ δ') Περὶ Θεολογίας⁹⁴. Καὶ αἱ τέσσαρες ἐγράφησαν εἰς ἀρχαῖζουσαν γλῶσσαν.

⁸⁵) Αὐτόθι 5, 1915, σ. 225.

⁸⁶) Αὐτόθι 1, 1891, σ. 304.

⁸⁷) Λάμπρος, Κατάλογος Α' σ. 148.

⁸⁸) B e n e s e n i c, Catalogus I σσ. 415, 423, ὅπου καὶ ἡ πρὸς τοὺς Παρυσίους ἐπιστολή.

⁸⁹) Γ. Χ α ρ ι τ ά κ η ς, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 178-9, (Μ ο σ χ ο ν ᾱ ς), Κατάλογοι Α' σσ. 166-8.

⁹⁰) Λάμπρος, ΝΕ 11, 1914, σ. 35.

⁹¹) O m o n t, Inv. Som. III, 1888, σσ. 214, 228.

⁹²) Γ ε ρ. Γ. Μ α ζ α ρ ά κ η ς, ΕΦ 30, 1931, σσ. 451-2.

⁹³) Ἀθ. Π α π α δ. Κ ε ρ α μ ε ύ ς, ΙΒ 1, 1891, σ. 446.

⁹⁴) Ὅρα τὸν ἐν τέλει πίνακα τοῦ κώδ. 374 τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης, ἀρ. 33, 34, 35 καὶ 36.

δ' Φιλολογικά

1) Κοσμικά ποιήματα εἰς δημώδη λόγον ἦτοι :

α') Θρηνησ τῆς Κρήτης ἐπὶ τῇ κατὰ τῷ 1669 ἀλώσει τοῦ Χάνδακος. Ἐγράφη πρὸς ἦχον πλάγιον β' ⁹⁵, ἀκολουθεῖ δ' ἐν αὐτῷ ὁ συγγραφεὺς τὴν κατὰ παράδοσιν ὑμνογραφικὴν τεχνοτροπίαν.

β') Ἐτεροὶ στίχοι 20 τοῦ αὐτοῦ ἀφιερῶνται εἰς τὸ ἴδιον θέμα· ἐγράφησαν εἰς ἑνδεκασύλλαβον καὶ πρὸς ἦχον πλάγιον α' ⁹⁶.

Ἐξεδόθησαν ⁹⁷ ἐκ χειρογράφου 184 τοῦ 1712 τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ⁹⁸.

2) Ἐγκώμιον εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος Σινᾶ, πολλάκις ἐκδεδομένον εἴτε ἀνωνύμως ⁹⁹, εἴτε ὡς πατριάρχου Γερασίμου ἔργον, ἀδιακρίτως ¹⁰⁰. Ὅτι εἶναι Γερασίμου Β' τοῦ Παλλαδᾶ δείκνυται ἐκ τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ ἐγκωμίου, φερομένου εἰς ἀγιορειτικὸν Ἰβήρων 5026, 1 ¹⁰¹, σιναϊτικὸν 1729 (2) ¹⁰², καὶ ἱεροσολυμιτικὸν 344 ¹⁰³ τοῦ 18. αἰ. κώδικας «τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου πρώην Καστορίας κὺρ Γερασίμου τοῦ Κρητός». Τὸ ἐγκώμιον ἐτυπώθη καὶ ρωσιστὶ ἐν Μόσχᾳ τῷ 1783 ¹⁰⁴.

3) Ρητορικὴ. Αὕτη κακῶς ἀπεδόθη εἰς τὸν Σπαρταλιώτην. «Σώζεται...ἐν χειρογράφοις καὶ Ρητορικὴ Ἐκκλησιαστικὴ ὀγκώδης μετὰ καὶ εἰκονογραφιῶν τὰς τοῦ ρήτορος διαφόρους σχέσεις καὶ τὰ σχήματα

⁹⁵) ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 342.

⁹⁶) Αὐτόθι σ. 344.

⁹⁷) Ὑπὸ Χρ. Πέτρου Μεσογειίτου, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 348-54 καὶ οἱ 20 στίχοι αὐτόθι σ. 355.

⁹⁸) Περὶ οὗ αὐτόθι σσ. 340-41. Κατὰ τὸν ἐκδότην τὸ χειρόγραφον περιέχει καὶ «μίαν δοξολογίαν πρὸς τὸν ποιητὴν τῶν θρηνολογημάτων πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον».

⁹⁹) Εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τῆς περιγραφῆς τοῦ Σινᾶ ἐν Βενετία 1727 (πρβλ. L e g r a n d, BH de XVIII s. 1, 1918, σσ. 204-5 ἀρ. 171 καὶ L. P e t i t, BAG σσ. XXXIV - XXXV) καθὼς καὶ εἰς τὴν δ' ἔκδοσιν τῆς «Περιγραφῆς» τοῦ 1773 (πρβλ. L e g r a n d, ἐνθ' ἄνωτ. 2, 1928, σσ. 178-82 ἀρ. 793, καὶ P e t i t, ἐνθ' ἄνωτ.).

¹⁰⁰) Εἰς τὴν ἕκτην ἔκδοσιν τοῦ 1817, σσ. 97-106, περὶ ἧς Γκίνη-Μέξα, Ἑλλην. Βιβλιογραφία 1, 1939, σ. 159 ἀρ. 994. Καὶ χειρόγραφα οὕτω, ὡς κῶδιξ Ἰβήρων 906, 18. αἰ. (Λάμπρος, Κατάλογος 2, σ. 235 ἀρ. 5026, 1) καὶ Σιναϊτικὸς 1378 (1), 18 αἰ. (B e n e s e v i c, Catalogus III¹ σ. 39).

¹⁰¹) Λάμπρος, Κατάλογος 2, σ. 235.

¹⁰²) B e n e s e v i c, Catalogus I σ. 171.

¹⁰³) Ἀθ. Παπαδοπ. Κεραμεύς, IB 2 σ. 465.

¹⁰⁴) Χρυσοστ. Παπαδοπούλου, Ἱστορ. Ἐκκλ. Ἀλεξανδρ. σσ. 723-4, σημ. 4. Τὴν ὑπόδειξιν διὰ τὴν πατρότητα τοῦ ἐγκωμίου ὀφείλω εἰς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον κ. Μ. Ἰ. Μανούσακην.

ὑποδεικνυσῶν, ἣν εἶχεν ἰδὼν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μητροπόλεως Ρόδου ὁ ἡμέτερος συνεργὸς Ἱερόθεος [Φλωρίδης] ὅτε γραμματεύων εἰτύχανε παρὰ τῷ σεβασμιωτάτῳ μητροπολίτῃ τῆς νήσου Ἰακώβῳ τῷ Πατμίῳ»¹⁰⁵. Περὶ τῆς τύχης τοῦ κώδικος τούτου ὁ ἐν Ρόδῳ ὑπηρετήσας γυμνασιάρχης Τρύφων Ε. Εὐαγγελίδης πληροφορεῖ: «τὸ χειρόγραφον τοῦτο εὑρηται νῦν παρ' ἰδιώτῃ ἐν Ρόδῳ μετ' εἰκόνων τὰς τοῦ ρήτορος διαφόρους θέσεις καὶ τὰ σχήματα ὑποδεικνυσῶν»¹⁰⁶.

Εἰς Ἱεροσολυμιτικὸν κώδικα 127 τοῦ 18 αἰ. σφύζεται ὁμοίως «τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας κυρίου κυρίου Γερασίμου Ἐκθ' εἰς τῆς ἀπάσης Ρητορικῆς τέχνης». Ἐν τῷ χειρογράφῳ εὑρηται ὁ πρόλογος (φ. 1-33) καὶ εἶτα τὸ πρῶτον μόνον βιβλίον «περὶ εὐρέσεως»¹⁰⁷.

Τὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην Μπασαράβαν ἀφιέρωσιν τῆς Ρητορικῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Γερ. Μαζαράκης¹⁰⁸.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν Γεράσιμον Παλλαδᾶν ἀπεδόθη ἡ συγγραφὴ αἰνιγμάτων, ἅτινα ὁμοίως κακῶς ἀπεδόθησαν, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἰς τὸν Γεράσιμον Σπαρταλιώτην. Ὁ κῶδιξ 753, 6 τῆς μονῆς Ξενοφῶντος τοῦ 18. αἰ.¹⁰⁹ περιέχει «Αἰνίγματα πάνυ ὠραῖα ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυρίου Γερασίμου». Ὁμοίως ὁ παρισιακὸς S. Grec 78 φ. 203^v¹¹⁰ καὶ ὁ 65 120 (πς', 412) τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας¹¹¹.

Ὁ Γεράσιμος ὅμως (πρόκειται περὶ τοῦ Παλλαδᾶ) ἦτον ἀπλοῦς συλλέκτης τῶν αἰνιγμάτων¹¹².

Ἐθν. Βιβλ. κῶδ. 374, 18. αἰ.

Γερασίμου Παλλαδᾶ Λόγοι τόμος Δ'

Πρόλογος προτρεπτικός, κοινὸς πρὸς πάντας εἰς τὸ μετ' εὐλαβείας καὶ πόθου τὴν ἱερὰν ταύτην βίβλον ἀναγινώσκειν.

¹⁰⁵) Σ α κ κ ε λ ί ω ν, Πατριαρχὴ Βιβλιοθήκη σ. 203.

¹⁰⁶) ΕΕΒΣ 4, 1927 σ. 253 σημ. 4.

¹⁰⁷) Ἀ θ. Π α π α δ. Κ ε ρ α μ ε ὑ ς, ΙΒ 4, 1899, σ. 10.

¹⁰⁸) ΕΦ 30, 1931, σσ. 443-4.

¹⁰⁹) Λ ά μ π ρ ο ς, Κατάλογος Δ' σ. 67.

¹¹⁰) O m o n t. Invent. Som. III, Paris 1888, σ. 214.

¹¹¹) Δ. Γ ρ. Κ α μ π ο ὑ ρ ο γ λ ο υ ς, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας Ἀθηναίων 2, 1890, σ. 228.—Γ. Χ α ρ ι τ ᾶ κ η ς, ΕΕΒΣ 4, 1927, σ. 179.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὁ κῶδιξ οὗτος ἐγράφη τῷ 1707, ζῶντος καὶ πατριαρχεύοντος τοῦ Γερασίμου ὑπὸ Μιχαὴλ υἱοῦ Ἰωάννου τοῦ Πατμίου.

¹¹²) Τὰ αἰνίγματα προσέγραψεν εἰς τὸν Παλλαδᾶν καὶ ὁ Μ α ζ α ρ ᾶ κ η ς ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 452-3.

Ἄρχεται: «ὦ πόσην παρακίνησιν παίρνουσιν ὅλοι κοινῶς οἱ ἄνθρωποι νὰ τρέχουσιν εἰς τὰ θέατρα.

- 1) σ. 6 (-9) Γερασίμου τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἄρχεται: *Πολλάκις βλέπομεν τὸν μέγαν ἥλιον....*
- 2) σ. 9 (-15) τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου..... Εἰς τὴν αὐτὴν πανσεβάσμιον ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἄρχεται: *Πολλὰς αἰτίας εἶχεν ὁ προφήτης Δαυΐδ....*
- 3) σ. 15 (-23) τοῦ αὐτοῦ.... Εἰς τὴν αὐτὴν πανσεβάσμιον ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἄρχεται: *Σπουδάζουσιν ὅλοι αἱ φυλαὶ καὶ ὅλα τὰ γένη.*
- 4) σ. 23 (-27) τοῦ αὐτοῦ.... Τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν Ὑψωσιν. Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀπελθεῖν Μάρκος η', 34 ἄρχεται: *Δὲν εἶναι ἔξω τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς διατάξεως....*
- 5) σ. 27 (-30) Τοῦ αὐτοῦ.... Λόγος πανηγυρικὸς εἰς τὴν μετástασιν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἄρχεται: *Ἐστοχάσθηκα πολλάκις ἀδελφοί μου τίμιοι, νὰ ἀναβαίνουσι τινὲς εἰς τὰ παλάτια....*
- 6) σ. 30 (-35). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν Λόγος ἄρχεται: *Οἱ ἐν τῷ σταδίῳ θεωροῦνται δὲν εὐχαριστοῦνται....*
- 7) σ. 36 (-9). Τῇ κς' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου λόγος.... ἐν ᾧ καὶ μερικὴ ἐξήγησις τοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν Εὐαγγελίου.... ἄρχεται: *Εἰς ὅλα τὰ πράγματα ὅπου ἐπανέρχονται τοῦ ἀνθρώπου θλιβερῶς λυπεῖται ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος....*
- 8) σ. 39 (-42). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου εἰς τὸν σεισμὸν λόγος. Καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσῃ. Ματθαῖος η', 24 ἄρχεται: *Ἴδιον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου πατρὸς τὲς ἀγαθοσύνες του ἴσα νὰ τὲς δείχνῃ εἰς ὅλα τὰ τέκνα....*
- 9) σ. 42 (-4). Τῇ πρώτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ ἱαματικῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ λόγος... ἄρχεται: *Ἀποφασίζει τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος εἰς τὸν ἅγιον προφήτην Σιράχ....*
- 10) σ. 44 (-6). Τῇ τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου λόγος.... ἄρχεται: *Μεταχειρίζεται ὁ σοφὸς ἰατρὸς τὴν ἰατρείαν εἰς τὸν ἄρρωστον ἄνθρωπον....*
- 11) σ. 46 (-51). Τῇ ὀγδόῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰς τὴν σύναξιν τοῦ παμμεγίστου ταξιάρχου Μιχαὴλ καὶ πασῶν τῶν ἐπουρανίων καὶ

- ἄσωμάτων νόων.... ἄρχεται: *Διαπλέω τὸ μέγα καὶ βαθύτατον πέλαγος τῆς λεπιοτάτης θεωρίας τοῦ σοφωτάτου Παύλου. ..*
- 12) σ. 51 (-3). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν πικνηγυρικὸς ἢ μᾶλλον ἠθικὸς... ἄρχεται: *Ἀπὸ ὅλα τὰ ὑλικά καὶ φαινόμενα κτίσματα....*
- 13) σ. 54 (-8). Τῇ ἐνδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ.... ἄρχεται: *Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων παῖδες μέγαν πόθον ἔχουσι....*
- 14) σ. 58 (-62). Τῇ δωδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῦ Ἐλεήμονος.... Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς κατὰ Ἰωάννην ι', 11. ἄρχεται: *Μεγάλῃς χαρᾶς εὐαγγέλια ἀνακαινίζων ἔρχομαι νὰ λέγω πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην....*
- 15) σ. 62 (-6). Τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰς τὴν πανσεβάσμιον ἑορτὴν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Φιλίππου.... ἄρχεται: *Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα ἐπιστήμη διὰ κάποιον κέρδος καὶ ὠφέλειαν εὐρέθη....*
- 16) σ. 66 (-70). Τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἐνδόξου εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου.... ἄρχεται: *Φυσικὰ ἕνα ἔκλαμπρον φῶς σύρει πρὸς τοῦ λόγου του τὸν ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατοῦντα διὰ νὰ φωτίζεται.*
- 17) σ. 71 (-4). Εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος, παρθένου καὶ πανσόφου Αἰκατερίνης. Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ κατὰ Ματθαῖον κε', 1 Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις. ἄρχεται: *Συνήθειαν ἔχουσι οἱ τοῦ κόσμου ἄνθρωποι.*
- 18) σ. 75 (-7). Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν δέκα παρθένων.... εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ρητὸν Οὐκ οἶδα ὑμᾶς κατὰ Ματθαῖον κε', 13 ἄρχεται: *Ἐπροτύπωνεν ὁ προφήτης μέγας Δαυὶδ τὴν γλυκύτητα τοῦ οὐρανίου νυμφίου....*
- 19) σ. 78 (-83). Εἰς μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος πάπα Ρώμης.... εἰς τὸ εὐαγγέλιον Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ἄρχεται: *Τάξιν ἔχουσι οἱ φρόνιμοι πραγματευταί....*
- 20) σ. 83 (-6). Τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ λ'. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου.... Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ κατὰ Ἰωάννην ιζ', 3 ἄρχεται: *Δὲν ἤθελα γνωρίσει προᾶγμα χειρότερον....*
- 21) σ. 87 (90). Τῇ τετάρτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου καὶ θεολόγου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.... Καὶ καταβὰς μετ' αὐτῶν ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινοῦ κατὰ Λουκᾶν Ϛ, 17 ἄρχεται: *Καθὼς ὁ ἄριστος μυ-*

- ρεψὸς θέλοντας νὰ βάλῃ τὰ ἐντεχνημένα μῦθα εἰς τὰ ἀγγεῖα....
- 22) σ. 90 (-4). Εἰς τὴν μνήμην τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Βαρβάρας.... Καὶ γυνὴ τις οὕσα ἐν ὄψει αἵματος ἔτη δώδεκα κατὰ Μάρκον ε' 25' ἄρχεται: *"Ὅτι εἶναι καὶ ὁ πλέα ἀχάριστος καὶ σκληρόφρων ἄνθρωπος...."*
- 23) σ. 94 (-8). Τῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου. Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κόπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κατὰ Ματθαῖον ια', 28' ἄρχεται: *Σοφώτατα ὁ μέγας εἰς τὴν σοφίαν Σολομῶν....*
- 24) σ. 98 (-102). Τῇ ἕκτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς κατὰ Ἰωάννην ι', 11' ἄρχεται: *"Ὅταν θέλω ἐνθυμηθῆ τὸν ζῆλον τὸν πολὺν καὶ μέγαν ὅπου ἔχει ὁ πιστὸς ποιμὴν εἰς τὰ πρόβατά του...."*
- 25) σ. 103 (-5). Τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων. Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, δι' ἐμοῦ εἴαν τις εἰσέλθῃ σωθήσεται κατὰ Ἰωάννην ι', 9. ἄρχεται: *"Ἐκβάλλει τὸν πρωτόπλαστον Ἀδὰμ ὁ ποιητὴς...."*
- 26) Τῇ δωδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ. Ἴδου ὁ μισθὸς πολλὸς ὑμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ κατὰ Λουκᾶν ς', 23' ἄρχεται: *"Ὅμοίως σαφεστάτη γίνεται εἰς τὴν μακαρίαν ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων...."*
- 27) σ. 108 (-12). Τῷ αὐτῷ μηνί. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου προφήτου Δανιὴλ καὶ τῶν ἁγίων Τριῶν Παίδων' ἄρχεται: *"Ἐπαινον πολὺν καὶ μέγαν διαγράφει ὁ ἐν ὑψίστοις θεὸς...."*
- 28) σ. 113 (-5). Εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας Ἀνανίαν, Ἀζαρίαν καὶ Μισαήλ' ἄρχεται: *Παρέδωκεν ὁ προνοητὴς θεὸς τοὺς καθαροὺς νόας τῶν ἁγίων τριῶν παίδων...."*
- 29) σ. 115 (-7). Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀντιοχείας λόγος... ἄρχεται: *"Ὅχι τόσον ἀπὸ μακρὰν διὰ τὸ ἐμπόδιον ἴσως τῆς σαρκός...."*
- 30) σ. 117 (-9). Τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός εἰς τὴν μνήμην τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγάλων Δέκα μαρτύρων τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ μαρτυρησάντων... ἄρχεται: *"Ἐνθυμοῦμαι ἐν χάριτι πνεύματος ἁγίου ἐκείνην τὴν ὁμόνοιαν ὅπου εἶχασιν οἱ πιστοὶ τοῦ θεοῦ δοῦλοι...."*
- 31) σ. 120 (-22). Εἰς τὴν μνήμην τῆς ἁγίας ὁσιομάρτυρος Εὐγενίας τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου. Ἴδου γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτὼ κατὰ Λουκᾶν ιγ', 11' ἄρχεται: *Συλλογιζόμε-*

- ρος τὸν ἅπαντα κόσμον ὡς εἰκόνα τοῦ ὑπερτελεστάτου θεοῦ
- 32) σ. 122 (-7). Εἰς τὴν ὑπέρολαμπρον μνήμην τῶν ἁγίων νηπίων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἀναιρεθέντων.... ἄρχεται : *Ἄν ἴσως καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ὁ μέγας ἄρχων τοῦ στρατεύματος....*
- 33) σ. 128 (-31). Εἰς τὸν μέγαν θεολόγον Γρηγόριον.... ἐν ᾧ καὶ περὶ θεολογίας ἄρχεται : *Πολὺς ὁ τῶν βιωτικῶν (ὡ ἱερὰ πανήγυρις) θόρυβος.... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 34) σ. 131 (-40). Ἐγκώμιον εἰς τὸν οὐρανοφάντορα μέγαν Βασίλειον, ἐν ᾧ καὶ θεολογία περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ αὐτοῦ ἄρχεται : *Οἱ λύπη συσχεθέντες καύσωνος τοῦ ταύτης κουφίζειν τὸ τῆς καρδίας κατεπείγουσιν.... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 35) σ. 140 (-58). Λόγος εἰς ἐγκώμιον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐν ᾧ καὶ εἰλικρινῆς περὶ Ἁγίας Τριάδος θεολογία καὶ περὶ ὁμοουσιότητος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄρχεται : *Φρονήσεως ἔργον καὶ συνέσεως πόνημα τοῖς ἐκ τῶν πολεμίων δεινῶς θλιβομένοις τεθησαύριται.... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 36) σ. 158 (-75). Λόγος περὶ θεολογίας Ἀγγέλων, ἐν ᾧ καὶ ἐγκώμιον τοῦ μεγάλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου.... ἄρχεται : *Τὰ παρὰ φύσιν, ἃ σημεῖα λέγεται καὶ τέρατα... [εἰς ἀρχαϊκὴν].*
- 37) σ. 448 (-55). Ὁμιλία Γερασίμου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου Ψαλμὸς Ν', 1' ἄρχεται : *Καθὼς εἰς μίαν εἰκόνα στοχαζόμενος τινὰς....*
- 38) σ. 455 (-61). Τοῦ αὐτοῦ... εἰς τὸ ρητὸν τοῦ πεντηκостоῦ ψαλμοῦ λόγος βος. Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἄρχεται : *Ὅποτε τινὰς ρύπους καὶ μαυροῖδες εἰς τὸ πρόσωπόν του ἤθελε ἔχει....*
- 39) σ. 461 (-7). Ἐτερος τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ψαλμοῦ Σοὶ μόνον ἡμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα ἄρχεται : *Ἐκαμεν ὁ Μανασσῆς βασιλεὺς Ἰούδα τὸ πονηρὸν τῆς εἰδωλοκρατείας ἔργον....*
- 40) σ. 468 (-74). Ἐτερος τοῦ αὐτοῦ, Ἴδου γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησα τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια ἄρχεται : *Θέλει ὁ ὑψιστος ἀετὸς νὰ μάθῃ τοὺς νεοσσούς του....*
- 41) σ. 475 (-81). Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ρητὸν Ῥαντιεῖς με ὑσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι ἄρχεται : *Ἄτεχνα καὶ μὲ πολλὴν ἀμέλειαν τῆς δολεροῦς του προαιρέσεως....*
- 42) σ. 482 (-88). Τοῦ αὐτοῦ... εἰς τὸ ρητὸν Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου.... ἄρχεται : *Περιγράφει εἰς τὰς ὑπὲρ αἴσθησιν θεωρίας τῆς ἁγίας Ἀποκαλύψεως ὁ παρθενικὸς εὐαγγελιστὴς....*

- 43) σ. 488 (-93). Τοῦ αὐτοῦ....πανηγυρικός εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἄρχεται: *Ὅλες τὲς τάξεις τῶν ἀνθρώπων βλέπω καὶ κατὰ τὴν τέχνην του ἢ κατὰ τὴν ἐπιστήμην του ὁ καθένας....*
- 44) σ. 494 (-8). Τοῦ αὐτοῦ.... λόγος τῆ Γ' Κυριακῆ τοῦ Ματθαίου εἰς τὸ Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς [Γ', 22] ἄρχεται: *Ἐνας ρήτωρ ὁποῦ συμβουλεύει μίαν πολιτείαν....*
- 45) σ. 498 (-505). Τοῦ αὐτοῦ.... λόγος θεολογικός εἰς τὸ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν [Γένεσις 1] ἄρχεται: *Ταξιδεύοντας ὁ ἐν προφήταις μέγας....*
- 46) σ. 505 (-10). Τοῦ αὐτοῦ ἕτερος λόγος εἰς τὸ τοῦ Ἡσαίου Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα ἄρχεται: *Εὕρισκόμενος κανένας ἄρρωστος εἰς τὰ ὀλοίσθια τοῦ θανάτου....*
- 47) σ. 510 (-16). Ἐτερος λόγος τοῦ αὐτοῦ Γερασίμου.... τῆ Κυριακῆ τῶν δύο λεπρῶν Λουκᾶς ιζ', 14 Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν ἄρχεται: *Πολὺν πόθον εἶχασι παλαιὰ οἱ Ἑβραῖοι γὰ ψάλλον....*
- 48) σ. 516 (-21). Ἐτερος λόγος τοῦ αὐτοῦ.... περὶ Ἱερωσύνης. ἄρχεται: *Ὅλοι ἠξεύρετε καλὰ τὴν λαιμαργικὴν συνήθειαν ὁποῦ ἔχουσι οἱ ἄνθρωποι....*
- 49) σ. 522 (-7). Ἐτερος τοῦ αὐτοῦ.... Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν γάμων Ματθαῖος κβ' Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.... ἄρχεται: *Πολὺν παράπονον δείχνει σήμερον ὁ τῶν ὄλων βασιλεὺς....*
- 50) σ. 527 (-31). Τοῦ αὐτοῦ.... Τῆ Γ' Κυριακῆ τοῦ Ματθαίου [Γ', 26]. Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἄρχεται: *Θαυμάζεται ὁ σοφώτατος Ἀριστοτέλης τὴν κυβέρονησιν ὁποῦ ἔχει ὁ κόσμος...*
- 51) σ. 532 (-36). Τοῦ αὐτοῦ... Λόγος εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου [Ματθαῖος ε', 14] ἄρχεται: *Ἄν ἴσως καὶ καμμίαν φορὰν ἐθέλασι καθήσει τινὲς...*
- 52) σ. 537 (-45).... Λόγος εἰς τὸν τελώνην καὶ φαρισαῖον. Κατέβη οὖν οὗτος δεδικαιωμένος ὑπὲρ τὸν ἕτερον [Λουκᾶς ιη', 14] ἄρχεται: *Μεγάλην ἐπιμέλειαν πρέπει γὰ ἔχη ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος....*

Τοιαύτη εἶναι ἡ συγγραφικὴ δρᾱσις τῶν δύο λογίων Κρητῶν Γερασίμων. Ἡ συμβολή μου εἰς τὸν καθορισμὸν αὐτῆς, ἴσως παρακινήση Κρητὰ τινα θεολόγον γὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναγωγὴν καὶ ἔκδοσιν τῶν ἔργων τῶν δύο τούτων ἱεραρχῶν, τῶν ὁποίων ἡ θέσις εἶναι μετὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων θεολόγων καὶ συγγραφέων τοῦ 16. καὶ 17. αἰῶνος τοῦ Μελετίου τοῦ Βλαστοῦ, τοῦ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, τοῦ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, τοῦ Γερασίμου τοῦ Βλάχου καὶ τοῦ Μελετίου τοῦ Συρίγου.

Πάντες οὗτοι δὲν ἀνήκουν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κρήτην, ὡς ἄλλοι ὀλιγώτερον γνωστοὶ (ὁ Ἰωάσαφ ὁ Δωριανὸς π.χ.), ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γραμματείαν. Καὶ ἔχουν μὲν ἱκανὰ δημοσιευθῆ περιὶ αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἰδίων των ἔργων καὶ τῆς ἀλληλογραφίας, ἀλλ' οὐχὶ πάντα μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, προσοχῆς, ἐπιμελείας καὶ ἐκτάσεως.

Διὰ νὰ βοηθήσωμεν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἔρευναν ἐπελήφθημεν τῆς κεφαλαιώδους ἐρεῦνης καὶ συναγωγῆς τῶν κατ' αὐτοὺς (καὶ πολλοὺς ἄλλους, 150 ἐν συνόλῳ) διὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν συγγραφείσαν **ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ**. Ἀλλ' αἱ οἰκονομικαὶ συνθῆκαι τοῦ ἀγωνιζομένου Ἔθνους δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἐκδοθῆ τὸ ἔργον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφιερῶσαμεν πολλὰ ἔτη μελέτης καὶ ἐρεῦνης. Τοῦτο βεβαίως ἐπιτρέπει τὸν ἐν τῷ μεταξὺ πλουτισμόν του διὰ τῆς συμπληρώσεως διὰ νέων στοιχείων προερχομένων εἴτε ἐκ τῆς ἐρεῦνης εἴτε ἐκ προσφάτων δημοσιεύσεων. Τὰς τοιαύτας δημοσιεύσεις θὰ ἐβλέπομεν μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι δεόντως ἐνημερωμένοι, στηρίζονται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν χειρογράφων καὶ προάγουν τὸ θέμα.

Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις Φεβρ.-Μάρτ. 1949.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ